

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏRKƏZİ BANKI

MALİYYƏ SABİTLİYİ İCMALI

Yanvar – İyun 2011

Bakı – 2011

MÜNDƏRICAT

Giriş	4
1. Bank sektorunun fəaliyyət göstərdiyi mühit	5
1.1. Qlobal maliyyə sabitliyi üzrə son meyllər	5
Haşiyə 1. <i>Fitch Ratings təşkilatı tərəfindən qiymətləndirmənin aparılması</i>	8
Haşiyə 2. <i>Kapital axınları ilə bağlı risklərin idarə edilməsi</i>	9
1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatında vəziyyət	9
2. Bank sisteminin inkişafı	12
2.1. Bank sistemin əsas göstəricilərinin dinamikası	12
Haşiyə 3. <i>Bankların və bank olmayan kredit təşkilatlarının filial şəbəkəsinin optimallaşdırılması</i>	14
2.2. Bank sisteminin öhdəlikləri.....	15
2.3. Bank sisteminin aktivləri.....	18
2.2. Bank sektorunun kapitalı.....	22
Haşiyə 4. <i>Leverec əmsali</i>	22
2.3. Bank sektorunun fəaliyyətinin maliyyə nəticələri	23
2.4. Banklarda faiz dərəcələri.....	26
Haşiyə 5. <i>Maliyyə xidmətlərinin dəyəri</i>	27
3. Bank sistemində risklər	27
Haşiyə 6. <i>Likvidlik risklərin idarə edilməsi üzrə son qlobal meyllər</i>	29
Haşiyə 7. <i>Əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə fundamental prinsiplər</i>	31
4. Ödəniş sistemləri	33
İstifadə olunmuş qrafik, sxem və cədvəllər	35

ABREVIATURALAR

AİF – Azərbaycan İpoteka Fondu

AMB – Azərbaycan Mərkəzi Bankı

AZİPS - Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sistemi

BVF – Beynəlxalq Valyuta Fondu

DQİ – Dövlət qısamüddətli istiqrazları

DSK – Dövlət Statistika Komitəsi

XÖHKS - Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi

İEOÖ – İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr

İEÖ – İnkişaf Etmiş Ölkələr

LTV – Loan to Value Ratio (kredit /təminat nisbəti)

MN – Maliyyə Nazirliyi

REM – Real Effektiv Məzənnə

ÜDM – Ümumi Daxili Məhsul

Giriş

Qlobal iqtisadi artımın bərpası, ölkə daxilində iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda aktivliyin yüksəlməsi şəraitində 2011-ci ilin I yarısında AMB-nin həyata keçirdiyi maliyyə sabitliyi siyasəti bank sisteminin maliyyə dayanıqlığının qorunmasına yönəlmişdir. Hesabat dövründə maliyyə sektorunda risklərin minimallaşdırılması, xüsusən də bankların likvidliyi və kredit riskləri diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Post-krizis dövrünün tələblərinə uyğun olaraq kontr-tsiklik yanaşma çərçivəsində ehtiyatlanma siyasətinin yeni modelinin tətbiqi istiqamətində tədbirlər davam etdirilmişdir.

Bu siyasət nəticəsində dövr ərzində ölkədə maliyyə sabitliyi qorunmuş, bank sektorunun əsas göstəriciləri məqbul səviyyədə olmuş, maliyyə sisteminin institusional inkişafı davam etmişdir. Maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanları artmış, iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi davam etdirilmişdir. Kreditlərin stabil resurslar hesabına maliyyələşməsi təmin olunmuş, əmanətlərin müddət və valyuta strukturunda müsbət meyllər müşahidə olunmuşdur. Bank sisteminin kapital adekvatlığı və likvidlik göstəriciləri məqbul səviyyədə saxlanmış və artım tendensiyası müşahidə edilmişdir.

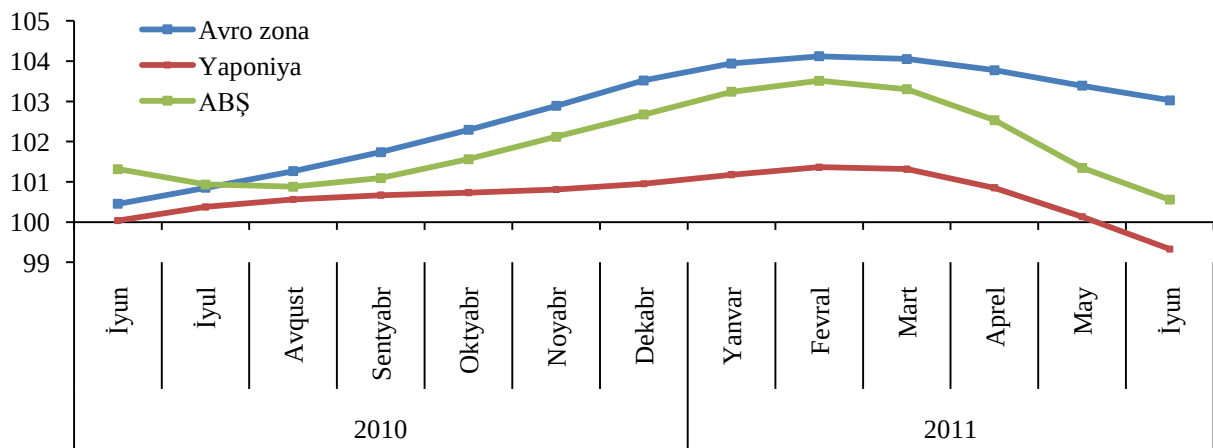
1. Bank sektorunun fəaliyyət göstərdiyi mühit

1.1. Qlobal maliyyə sabitliyi üzrə son meyillər

2011-ci ilin I yarısında Azərbaycanın bank sistemi kövrək qlobal iqtisadi artım, inkişaf etmiş ölkələrdə dövlət borcunun dayanqlı həddi keçməsi, aşağı faiz dərəcələri ilə əlaqədar investorların “risk iştahasının” yüksəlməsi ilə xarakterizə olunan qlobal maliyyə risklərinin artımı şəraitində fəaliyyət göstərmişdir. Belə ki, yarım il ərzində ABŞ və Avrozonaya daxil olan bir neçə ölkə reytinglərinin aşağı salınması qlobal maliyyə sabitliyi üzərində ciddi təhdidlər formalaşdırmışdır.

Cari ilin ilk altı ayında qlobal iqtisadiyyatda artım müşahidə edilmişdir. Artım tempi yarımilliyn rübləri, iqtisadiyyatın sektorları və ölkələr üzrə qeyri-bərabər getmişdir. Dövlət borcu probleminin dərinləşməsi, maliyyə sabitliyi risklərinin yüksəlməsi, biznes inamının zəifləməsi, Yaponiyada baş vermiş təbii fəlakət fonunda inkişaf etmiş ölkələrdə II rübdən etibarən iqtisadi artım templəri zəifləmişdir. Qabaqcıl ölkələrdə nisbi pozitiv meyllərə baxmayaraq işsizlik səviyyəsi hələ də yüksək həddə qalmaqdadır. Lakin, qarşıdakı dövrdə qlobal iqtisadi artımın davam edəcəyi, xüsusilə 2013-cü ildən etibarən daha da sürətlənəcəyi proqnozlaşdırılır.

Qrafik 1.1. Biznes İnəm İndeksi

Mənbə: www.oecd.org

Dünya bazarında əmtəə qiymətlərinin artımı fonunda inflyasiya təhdidlərinin yüksəlməsi Mərkəzi Bankların monetar siyasəti sərtləşdirmək istiqamətində qərarlar qəbul etməsinə impuls vermişdir. Sərtləşmə ABŞ istisna

olmaqla əksər inkişaf etmiş və qabaqcıl inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müşahidə edilməkdədir. ABŞ-da aparılan yumşaq pul siyasəti isə əsasən iqtisadi artımın potensial həddən hələ də aşağı olması, işsizlik səviyyəsinin yüksək həddi, ümumilikdə aşağı iqtisadi aktivliklə izah edilir.

Cədvəl 1.1. Mərkəzi Bankların əsas faiz dərəcələrinin monitorinqi

	01.01.11	01.04.11	01.07.11	Proqnozlaşdırılan növbəti qərar
ABŞ	0.25	0.25	0.25	<i>Dəyişməz</i>
AB	1.25	1.25	1.50	<i>Artım-oktyabrda (+0.25fb)</i>
İsveç	1.25	1.50	2.0	<i>Artım-sentyabrda (+0.25fb)</i>
Türkiyə	6.50	6.25	6.25	<i>Artım-oktyabrda (+0.25fb)</i>
Rusiya	7.75	8.00	8.25	<i>Artım-sentyabrda (+0.25fb)</i>
Çin	6.31	6.31	6.56	<i>Dəyişməz</i>
Qazaxstan	7.0	7.5	7.5	-
Gürcüstan	7.5	8.0	8.0	-

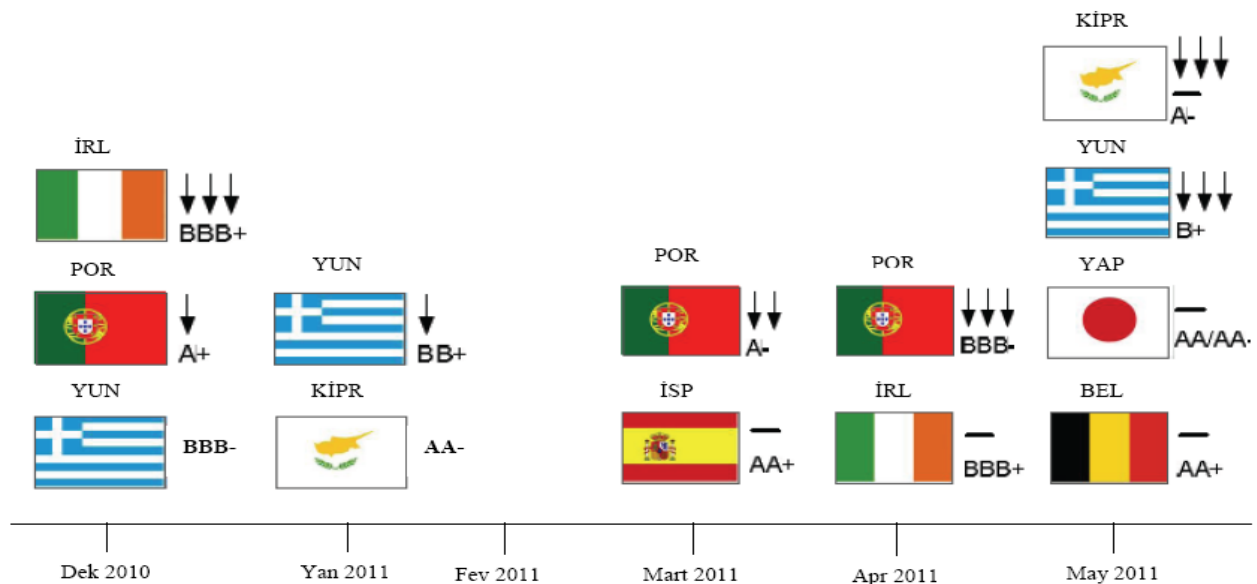
Mənbə: J.P.Morgan, mərkəzi bankların internet sahifələri

ABŞ-da cari ilin I rübündə iqtisadi artım 1,9% olmuşdur. Lakin, qiymətləndirmələrə əsasən II rübdə iqtisadi artım daha aşağı 1,5% (*Barclays Capital*) olacaqdır. İşsizlik həddi ilə bağlı ciddi narahatlıqlar hələ də mövcuddur. Birinci rübdə işsizlik səviyyəsi 8,9%, II rübdə isə 9,2% təşkil etmişdir. Dövlət borcu problemi isə ölkə iqtisadiyyatı üçün hələ də ən böyük təhdid olaraq qalmaqdadır.

2011-ci ilin I rübündə Avrozonada iqtisadi aktivliyin sürətlənməsi (I rübdə real iqtisadi artım 0,84%) II rübdən etibarən borc böhranın dərinləşməsi, maliyyə sabitliyi risklərinin artımı, qlobal tələbin aşağı düşməsi fonunda səngiməmişdir. Proqnozlara görə II rübdə ÜDM-in real artımı 0,3%-ə enəcəkdir. Regionda iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi olan Almaniyada belə son rüb ərzində iqtisadi aktivlikdə nisbi səngimə meylləri müşahidə edilir. İşsizlik səviyyəsində isə nisbi pozitiv meyl müşahidə olunmaqdadır. I rübdə işsizlik 10%, II rübdə isə 9,9% təşkil etmişdir.

Dövlət borcu probleminin xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrdə kəskinləşməsi ölkələrin reytinglərinin aşağı düşməsi ilə nəticələnmişdir. Dünyanın əsas aparıcı maliyyə mərkəzləri olan ABŞ və Avrozonaya daxil bəzi ölkələrin reytinglərinin aşağı salınması, bir sıra ölkələrdə artan defolt ehtimalları dünyada maliyyə sabitliyi risklərinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Sxem 1.1. Ölkələr üzrə reytinglərin dinamikasi

Mənbə: Fitch Ratings

Fitch Ratings təşkilatı Yunanıstan, Portuqaliya, İrlandiya, Belçika, İspaniyanın ölkə reytinglərini ilin əvvəlindən aşağı salmışdır. Belə ki, dövr ərzində Yunanıstanın reytingi 4 dəfə (defolt mərhələsinə cəmi iki pillə qalmışdır), Portuqaliyada isə reyting 3 dəfə aşağı salınmışdır. Bu əsasən dövlət borcunun dayanıqsız həddə düşməsi ilə əlaqədardır.

Hazırda Avrozonada dövlət borcunun ÜDM-ə nisbəti 96%, o cümlədən Yunanıstanda 158%, İtaliyada 129%, İrlandiyada 121%, Portuqaliyada 111%, Fransada 97%, Almaniya isə 87% səviyyəsindədir (Mənbə: İƏİT). Bu ölkələrdə eyni zamanda biznes və ev təsərrüfatlarının borc yükü də kifayət qədər yüksəkdir. Məsələn, İrlandiyada ümumi borcun səviyyəsi ÜDM-dən təxminən 4.2 dəfə çoxdur ki, bunun da $\frac{3}{4}$ hissəsi biznes və ev təsərrüfatlarının payına düşür. Defolt risklərinin qalması investor inamı və nəticədə investisiya qoyuluşlarını azaldır, maliyyə resurslarını yüksək risk premiyasına görə bahalaşdırır. Sonda belə bir vəziyyətdə iqtisadi artım templərinin aşağı düşməsi labüddür.

Haşiyə 1. Fitch Ratings təşkilatı tərəfindən qiymətləndirmənin aparılması

Fitch Ratings təşkilatı müəyyən edilmiş metodologiya əsasında ölkə reytinglərinin mütəmadi qiymətləndirməsini aparır. Reytinglər mövcud vəziyyətin, potensial təhdid və imkanların qiymətləndirilməsi əsasında gələcək performansı istiqamətlənmişdir. Ölkə reytinglərinin sıralanması mövcud risklərdən tutmuş mümkün defolt ehtimallarının qiymətləndirilməsindən uzanır. Hər bir ölkənin reytingi gələcək iqtisadi aktivlik, investisiya qoyuluşları, maliyyə sabitliyi üçün ciddi determinantlardan sayılır.

Reyting	Reytingin təsviri
AAA	<i>Ən yüksək reyting dərəcəsi hesab edilir. Ölkənin defolt riski minimal həddədir.</i>
AA	<i>Çox aşağı defolt riski mövcuddur.</i>
A	<i>Çox aşağı defolt riskinin mövcudluğuna baxmayaraq, iqtisadi konyunkturda müəyyən dəyişmələr ödənişlərin və maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində yüksək kateqoriyalı ölkələrə nisbətən müəyyən təsirlər edə bilər.</i>
BBB	<i>Müəyyən defolt riskləri mövcuddur. İqtisadi konyunkturda müəyyən dəyişmələr ödənişlərin və maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində yüksək kateqoriyalı ölkələrə nisbətən təsirlər edə bilər.</i>
BB	<i>Bir pillə yüksək kateqoriyaya görə defolt riski daha yüksəkdir. İqtisadi konyunkturdakı dəyişmələrə görə ödənişlərin və maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində dalğalanmalar ola bilər.</i>
B	<i>Daha da yüksəlmiş defolt riski mövcuddur.</i>
CCC	<i>Defolt riski reallaşmaq üzrədir. Ödənişlərin və maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi birbaşa olaraq iqtisadi şərtlərdən asılıdır.</i>
CC	<i>Defoltun bəzi əlamətləri artıq görünməkdədir.</i>
C	<i>Defolt qaçılmazdır.</i>
D	<i>Ölkə artıq defolt vəziyyətindədir.</i>

Mənbə: Fitch Ratings

İnkişaf etmiş ölkələrdə monetar sərtləşmə meyillərinin olmasına baxmayaraq, faiz dərəcələrinin hələ də aşağı həddə olması investorların risk “iştahasını” artırır. Məhz bu səbəbdən də inkişaf etmiş ölkələrdən inkişaf etməkdə olan ölkələrə iri həcmdə kapital axınları sürətlənməkdədir. İEOÖ-ə kapital axınlarının sürətlənməsi həmin ölkələrdə aktivlərin qiymətlərində “köpük”lərin meydana gəlməsi və məzənnə üzərində böyük təzyiqlər formalaşdırmaqla maliyyə sabitliyi risklərinin artımına səbəb olur. Maliyyə sabitliyi risklərinin artımı və İEOÖ-lərə kapital axınlarının sürətlənməsi fonunda makroprudensial alətlərdən daha pragmatik istifadə haqda dünyada konsensus formalaşmışdır.

Haşiyə 2. Kapital axınları ilə bağlı risklərin idarə edilməsi

Makroiqtisadi baxımdan kapital axınlarının təsirləri əsasən pozitivdir, lakin effektiv idarə edilmədikdə ciddi distorsiyalar formalaşdırıla bilər. Xüsusilə, böyük axınlarla bağlı yaranan makroiqtisadi natarazlıqlar və maliyyə sistemi dayanıqsızlıqları uzun müddət makro-fiskal və maliyyə sabitliyi çərçivəsinin etibarlı dizaynının qurulmasında ciddi maneəyə çevrilə bilər.

Böyük kapital axınların makroiqtisadi effektlərinə iqtisadiyyatın hərarətlənməsi və valyuta məzənnəsinin revalvasiyası üzərində formalaşan ciddi təzyiqlər aiddir ki, bu da ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini azalda bilər. Makroprudensial baxımdan, daha bir narahatlıq bank və qeyri-bank maliyyə sektorunda dayanıqsızlıqların yaranmasının, nəzarət və idarəetmə imkanlarının daralmasıdır. Kapitalın, xüsusilə “qaynar kapital” axınlarının yüksək mobilliyi gələcək davranışların proqnozlaşdırılmasını da çətinləşdirir. Bu da sektorda “təhlükəsizliyin” təminatı baxımından müəyyən çətinliklər yaradır.

Kapital axınlarının neqativ təsirlərinin “zərərsizləşdirilməsində” əsas istiqamət makroiqtisadi və makroprudensial alətlərin koordinasiya olunmuş şəkildə effektiv istifadə edilməsidir. Makroiqtisadi siyasət, xüsusilə monetar (məzənnə siyasəti) və fiskal siyasət böyük axınlarla bağlı risklərin yumşaldılmasında istifadə oluna bilər.

Eyni zamanda prudensial alətlər kapital axınları ilə əlaqədar olan potensial sistem risklərini azalda bilər. Bu alətlərə kontr-tsiklik kapital buferi, leverec, LTV, kredit artımına limit, açıq valyuta mövqeyinə məhdudiyyətlər kimi alətlər nümunə göstərilə bilər.

Mənbə: Maliyyə Sabitliyi Şurası, BVF və Bazel Komitəsi

Yaxın perspektivdə də qlobal maliyyə sabitliyinin makroiqtisadi proseslərin inkişaf trayektoriyasından güclü təsirlənəcəyi şübhəsizdir. III rüb ərzində dünyanın əsas aparıcı ölkələrində suveren borc problemlərinin həlli, mümkün defolt risklərinin aradan qaldırılması, kapital axınlarının formalaşdırdığı təhdidlərin yumşaldılması maliyyə sabitliyinin növbəti dövrlərdə möhkəmlənməsinə səbəb ola bilər.

1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatında vəziyyət

2011-ci ilin I yarımilliyində bank sistemi ölkənin xarici mövqeyinin güclənməsi və qeyri-neft sektorunda iqtisadi aktivliyin yüksəlməsi, makroiqtisadi sabitliyin qorunması şəraitində fəaliyyət göstərmişdir.

Qlobal iqtisadiyyatın canlanması və enerji daşıyıcılarının qiymətlərinin yüksəlməsi fonunda 2011-cu ilin birinci yarımilliyində ölkənin xarici mövqeyində yaxşılaşma meyilləri daha da güclənmişdir. Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) məlumatlarına əsasən 2011-ci ilin yanvar-iyun aylarında xarici ticarət dövriyyəsi 17,4 mlrd.dollar təşkil etmişdir ki, bunun da 13,1 mlrd.dolları ixracın, 4,3 mlrd.dolları isə idxalın payına düşür. 2010-cu ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə ixrac 27,8%, idxal isə 49,6% artmış və xarici ticarət balansının profisiti 8,7 mlrd dollar olmuşdur.

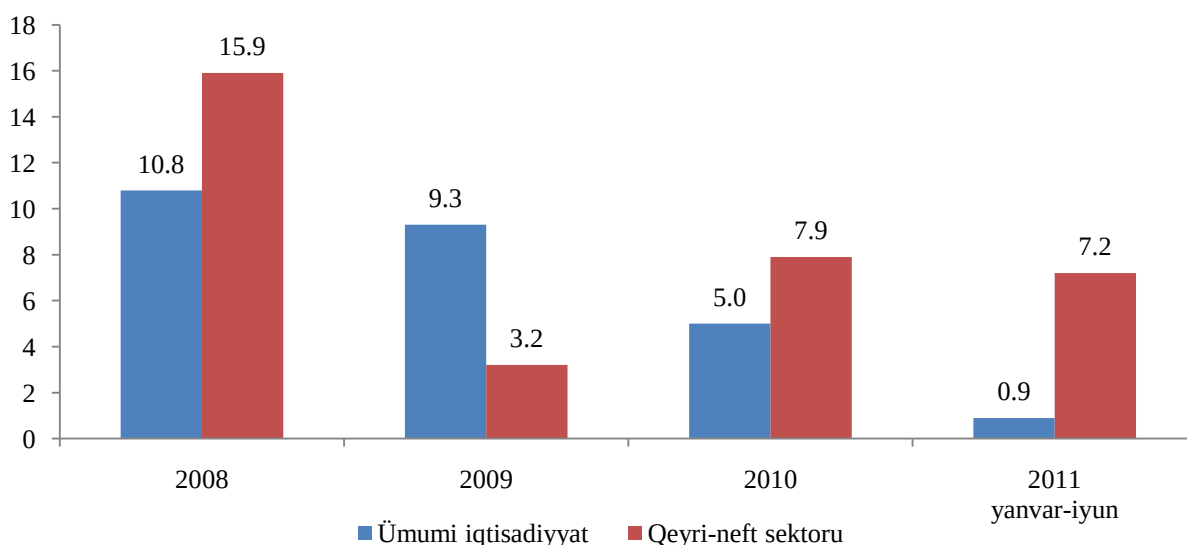
İxracdan əlavə dövr ərzində ölkəyə xarici valyuta daxilolmaları həm də pul baratları və xarici investisiyalar hesabına artmışdır. Belə ki, 2011-ci ilin 6 ayında əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə ölkəyə daxil olan pul baratlarının həcmi 47% artmış və 839 mln dollar təşkil etmişdir. Ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş xarici investisiyaların həcmi isə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 51% artmışdır.

Ölkənin xarici mövqeyinin möhkəmlənməsi nəticəsində 2011-ci ilin iyun ayının sonuna ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 57% artaraq 37,4 mlrd.dolları ötmüşdür ki, bu da 4 illik mal və xidmətlərin idxalına kifayət edir.

Cari ilin 6 ayında məcmu tələbin bütün komponentləri, o cümlədən son istehlak xərcləri, investisiyalar və xarici tələb iqtisadi artıma artırıcı təsir göstərmişdir. Dövr ərzində əhali gəlirlərinin və əsasən daxili investisiyalar hesabına iqtisadiyyata qoyulan investisiyaların artması, eyni zamanda tədrici yaxşılaşan qlobal mühit ÜDM-in tələb komponentlərində canlanmaya səbəb olmuşdur.

2011-ci ilin 6 ayında ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə nominal ifadədə əhalinin son istehlak xərcləri 13,3%, bütün mənbələrdən iqtisadiyyata investisiya qoyuluşu isə 17,8% artmışdır. Əsas kapitalla yönəldilən investisiyaların 71,1%-i qeyri-neft sektorunun payına düşmüşdür.

Qrafik 1.2. İqtisadi artım, %-lə

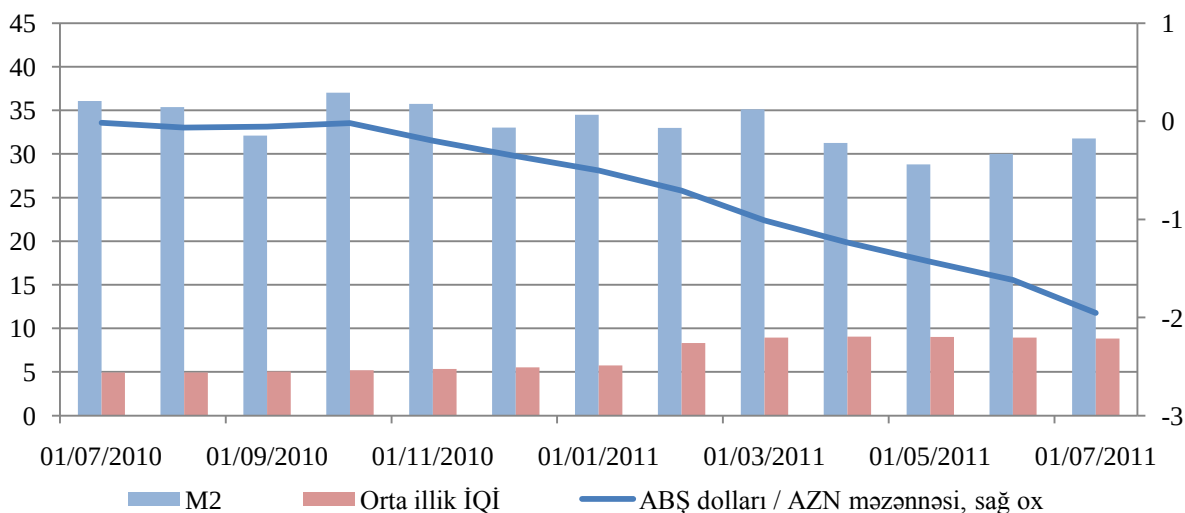

Məcmu tələbə adekvat olaraq dövr ərzində ölkədə iqtisadi artım davam etmişdir. 2011-ci ilin I yarımilliyində ÜDM real ifadədə 0,9% artmışdır. O cümlədən qeyri-neft sektorunda artım 7,2% təşkil etmişdir. Yaradılan əlavə dəyərin 66%-i məhsul istehsalı sahələrinin, 34%-i isə xidmət sahələrinin payına düşür.

Dünya iqtisadiyyatında inflyasiya prosesləri və məcmu tələbin canlanması fonunda ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunması təmin edilmişdir. Dövr ərzində inflyasiya birrəqəmli səviyyədə qorunmuşdur. Belə ki, cari ilin iyun ayında inflyasiya ilin əvvəlinə nəzərən 2,5%, ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən isə 8,3% təşkil etmişdir ki, bu da əsasən beynəlxalq əmtəə bazarlarında qiymətlərin artımından təsirlənmişdir.

Əmlak qiymətləri və kirayə haqqlarının dinamikasında əhəmiyyətli dəyişiklik baş verməmişdir. Belə ki, "MBA LTD" Qiymətləndirmə və Konsaltinq Şirkətinin məlumatına əsasən dövr ərzində təkrar mənzil bazarında qiymətlər 0,2% artmış, ilkin bazarda isə 3,3% azalmışdır.

Qrafik 1.3. Makroiqtisadi göstəricilər (illik dəyişmə, %-lə)

Mənbə: AMB

I yarımillikdə valyuta bazarı demək olar ki, özünütənzimləmə rejimində fəaliyyət göstərmiş, Mərkəzi Bankın valyuta bazarında apardığı sterilizasiya əməliyyatlarının həcmi 324 mln. \$ olmuşdur. Dövr ərzində manatın ABŞ dollarına qarşı məzənnəsi 1,4% möhkəmlənmişdir. Milli valyutanın məzənnəsinin sabitliyi

dövr ərzində ölkədə makroiqtisadi və maliyyə sektorunun sabitliyinə müsbət təsir göstərmişdir.

Manatın qeyri-neft sektoru üzrə real effektiv məzənnəsi isə hesabat dövründə 3,3% ucuzlaşmışdır ki, bu da rəqabət qabiliyyəti baxımından müsbət haldır.

Məcmu tələbin canlanmasını, inflyasiya amillərini və tədiyə balansının proqnozlarını nəzərə alaraq, Mərkəzi Bank mart ayının 1-dən uçot dərəcəsinin 3%-dən 5%-ə, mayın 6-dan etibarən 5,25%-ə qaldırılmasına dair qərar qəbul etmişdir. Bu qərar eyni zamanda maliyyə bazarlarında müvafiq şəraiti təmin etməklə Mərkəzi Bankın izafi pul kütləsini sterilizasiya etmək imkanlarının artırılmasına da yönəldilmişdir.

Pul kütləsinin artım templərinin tənzimlənməsi məqsədilə bankların daxili və xarici öhdəlikləri üzrə məcburi ehtiyat norması 6 ay ərzində iki dəfə korreksiya olunmuşdur. Birinci mərhələdə məcburi ehtiyat norması 0,5%-dən 2%-ə (01 martdan etibarən), ikinci mərhələdə xarici valyutada olan öhdəlikləri üzrə məcburi ehtiyat norması 2%-dən 3%-ə yüksəldilibisə 3%-ə (01 iyuldan etibarən) qaldırılması barədə qərar qəbul edilmişdir.

2011-ci ilin I yarımilliyində pul təklifi iqtisadiyyatın tələbinə adekvat sürətdə dəyişmişdir. Belə ki, manatla pul bazası 1,6%, pul kütləsi isə 5,3% artmışdır.

2. Bank sisteminin inkişafı

2.1. Bank sistemin əsas göstəricilərinin dinamikası

Bank sektoru 2011-ci ilin I yarısında da inkişaf dinamikasını qoruyub saxlamış, maliyyə vasitəçiliyi funksiyasını daha da dərinləşdirmişdir.

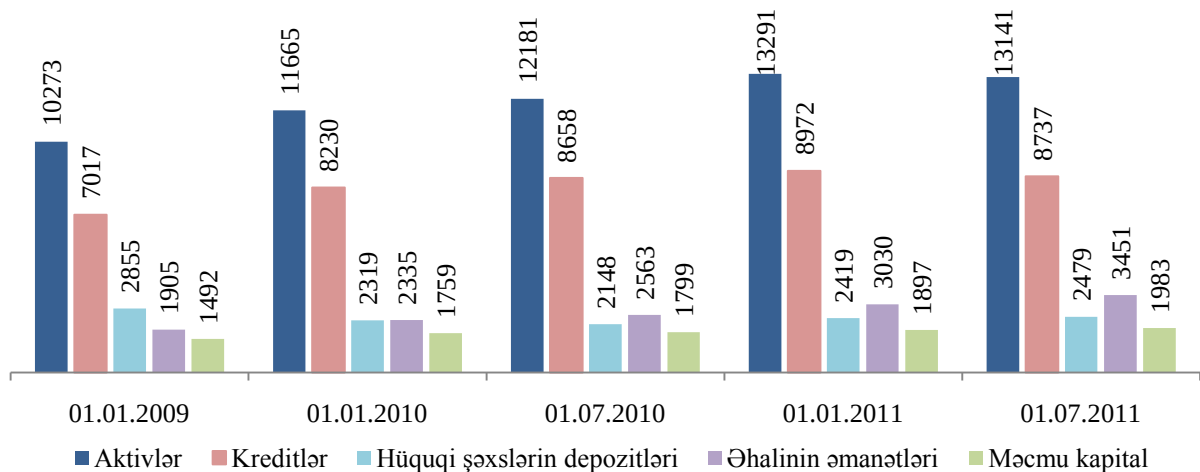
2011-ci ilin I yarısının sonuna bank sektorunun aktivləri 13,1 mlrd. manat təşkil etmişdir. Dövrün sonuna bank aktivlərinin 67%-ni kreditlər təşkil etmişdir. 2011-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində kreditlər 2,6% azalaraq dövrün sonuna

8736,8 mln. manat olmuşdur¹. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə bank aktivləri 960 mln. manat və ya 7,9% artmışdır. Kredit portfeli isə son bir ildə 0,9% yüksəlmişdir.

Bankların depozit bazası yanvar-iyun ayları ərzində 8,8% artmışdır. O cümlədən fiziki şəxslərin əmanətləri daha yüksək tempə - 13,9% artaraq iyun ayının sonuna 3451,4 mln. manata çatmışdır.

Bank sisteminin məcmu kapitalının həcmi ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 10,6% (190 mln. manat) artaraq 1982,7 mln. manata çatmışdır. İlin əvvəlinə nəzərən məcmu kapital 4,5% artmışdır.

Qrafik 2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin dinamikası, mln. man.

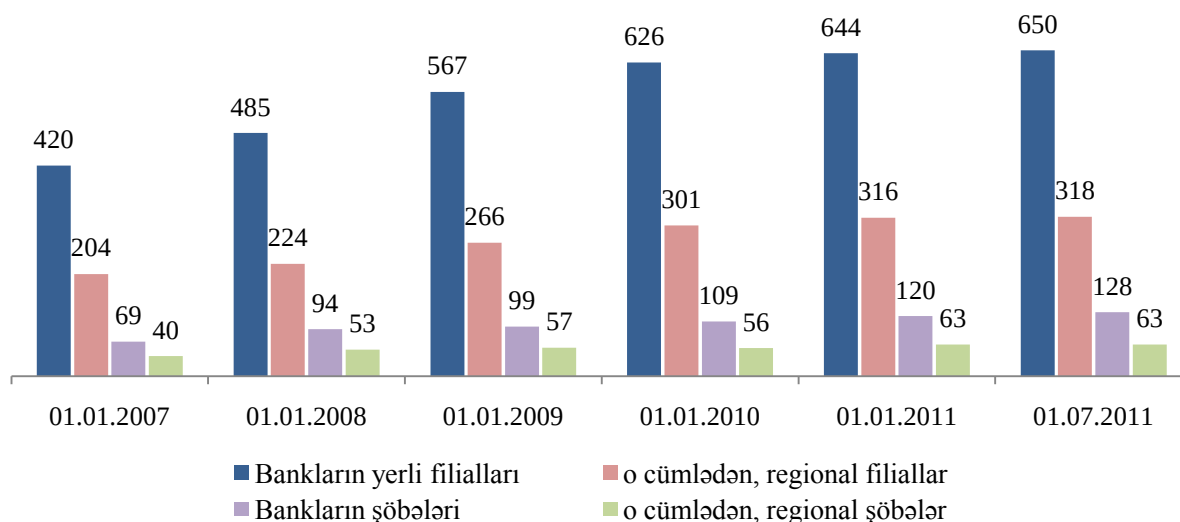
Mənbə: AMB

Yarımil ərzində bank sistemində təmərküzləşmə səviyyəsinin azalması prosesi davam etmişdir. İri bankların (aktivlərin həcminə görə ilk 5 bank) sistem üzrə aktivlərdə payı 60,7%-dən 58,0%-dək, iqtisadiyyata kredit qoyuluşunda payı isə 60,9%-dən 58,2%-ə enmişdir.

Cari ilin ötən dövründə 1 bankın lisenziyası ləğv edilmiş və nəticədə fəaliyyətdə olan bankların sayı 44 olmuşdur. Bankların filial şəbəkəsi isə dövr ərzində genişlənmişdir. Belə ki, dövr ərzində 9 yeni bank filialı (cəmi 650 filial) və 10 yeni bank şöbəsi açılmışdır (cəmi 128 bank şöbəsi).

¹ Dövlət qərantıyalı kreditlərin uçotunun balansarxası hesablarda aparılması nəticəsində aktivlər və kreditlərin cüzi azalma müşahidə olunur. Bu kreditlər nəzərə alınmadan bank aktivləri və sistemin kredit portfeli müvafiq olaraq 6,6% və 9,1% artmışdır.

Qrafik 2.2. Bankların struktur şəbəkələrinin sayı

Mənbə: AMB

Bank filiallarının və şəbəkələrinin təqribən yarısı regionlarda fəaliyyət göstərir.

Haşiyə 3. Bankların və bank olmayan kredit təşkilatlarının filial şəbəkəsinin optimallaşdırılması

Mərkəzi Bankın Tədqiqat və İnkişaf Mərkəzində bankların və bank olmayan kredit təşkilatlarının filial şəbəkəsinin optimallaşdırılması ilə bağlı tədqiqat aparılmışdır. Tədqiqat çərçivəsində bankların fiziki çıxış imkanları nəzərə alınmaqla regionun potensialı, filiala olan tələbini qiymətləndirməyə imkan verən metodologiya tərtib olunmuşdur. Bu metodologiyanın əsasını tələb indeksi təşkil edir. Tələb indeksinin hesablanma düsturu aşağıda verilmişdir:

$$T_j = \sum_{i=1}^n \alpha_i \frac{x_{ij}}{\bar{x}_i} \quad (1)$$

Burada,

T_j - j-ci region üzrə filiala tələb indeksi;

α_i - i sosial-iqtisadi və ya maliyyə göstəricisinin xüsusi çəkisi;

x_{ij} - j-ci regionun tələb indikatorları;

$\bar{x}_i$ - x_i -nin ölkə üzrə orta göstəricisidir. Tələb indeksi üçün $n=16$ (iqtisadi və sosial göstəricilər).

Bundan başqa regionlar üzrə göstəricilərin illər ərzində trendi nəzərə alınmaqla reqressiya təhlili aparılmışdır.

Aparılan tədqiqat işinin sonunda belə nəticəyə gəlinmişdir ki, banklar planlı maliyyə vasitəçiliyi siyasətini həyata keçirirlər. Eyni zamanda bir sıra iqtisadi rayonlarda maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının daha da genişləndirilməsi potensialı mövcuddur. Əksər regionların bank resurslarına çıxışları mövcud sosial-iqtisadi vəziyyətin tələbinə uyğundur.

Tədqiqat çərçivəsində bank olmayan kredit təşkilatlarının regionlar üzrə optimal paylanması da tədqiq edilmişdir.

Mənbə: AMB, Tədqiqatlar və inkişaf mərkəzi

2.2. Bank sisteminin öhdəlikləri

2011-ci ilin I yarısında bank sisteminin resurs bazasının daha dayanıqlı mənbələr hesabına möhkəmlənməsi prosesi davam etmişdir.

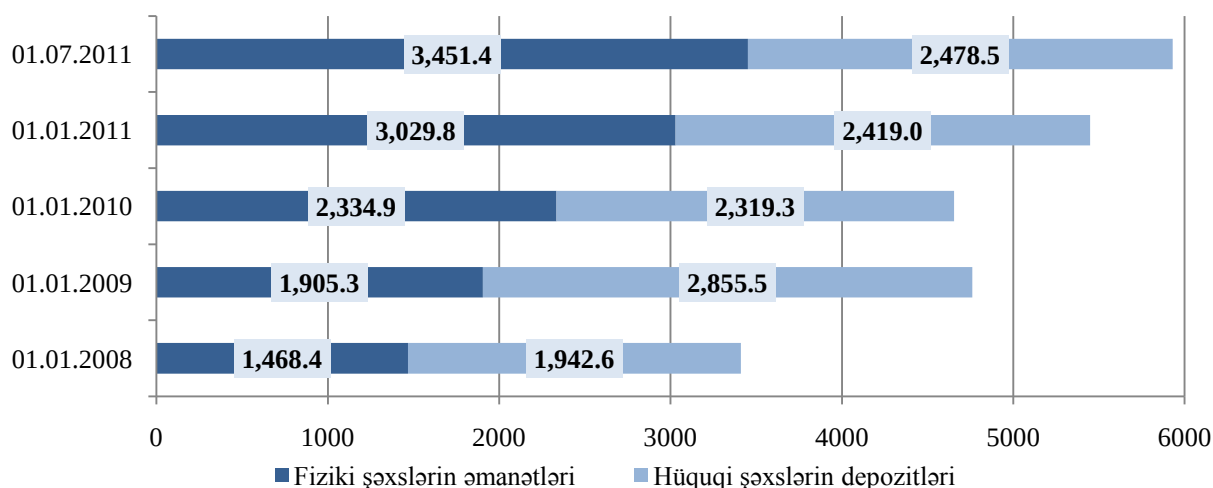
2011-ci ilin I yarısında bankların öhdəlikləri 249,8 mln. manat və ya 2,2% azalmış və dövrün sonuna 10,9 mlrd. manat təşkil etmişdir.

Ənənəvi olaraq bankların maliyyə resurslarının əsas mənbəyi hüquqi və fiziki şəxslərdən cəlb olunmuş deposit və əmanətlər olmuşdur. Cari ilin 6 ayı ərzində bankların ümumi depozit bazası 8,8% artaraq 5,93 mlrd. manata çatmış və cəmi öhdəliklərin 54,5%-ni təşkil etmişdir (2010-cu ilin 1 iyul tarixinə 46,5%). Bankların depozit bazasının artımı sistemə olan inamın yüksəldiyini göstərir.

Hüquqi şəxslərin depozitlərinin həcmi 2,5% artaraq dövrün sonuna 2,48 mlrd. manat təşkil etmişdir. İllik əsasda hüquqi şəxslərin depozitləri 15,4% artmış və bank depozitlərin 41,8%-ni təşkil etmişdir.

2011-ci ilin I yarımilliyi ərzində əhalinin əmanətləri 13,9% artaraq 3,45 mlrd. manata çatmışdır. Son bir ildə isə əmanətlər 34,7% artmışdır. Əhalinin əmanətlərinin bankların öhdəliklərində payı dövrün sonuna 31,7% təşkil etmişdir (2010-cu ilin 1 iyul tarixinə 25,3%).

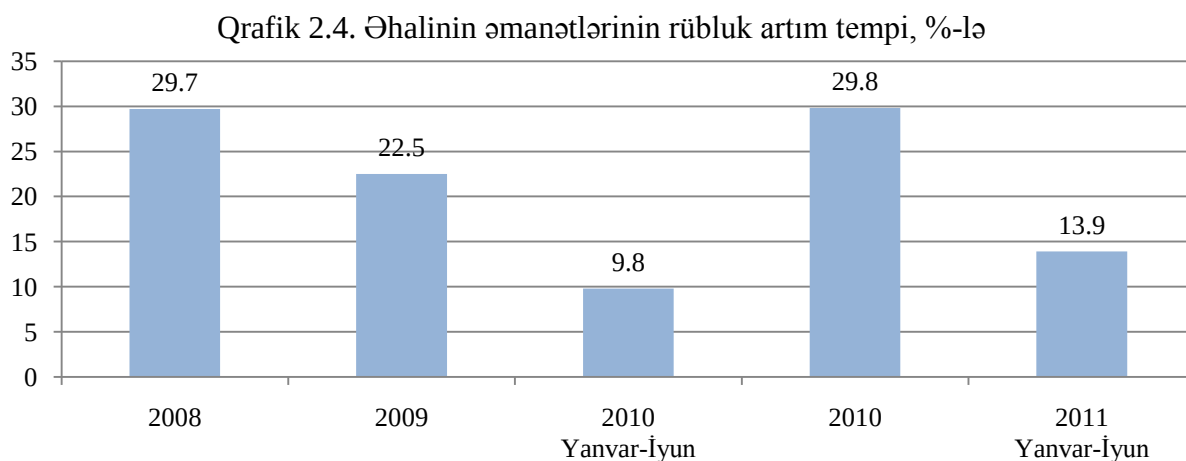
Qrafik 2.3. Depozitlərin strukturu, mln. manat.

Mənbə: AMB

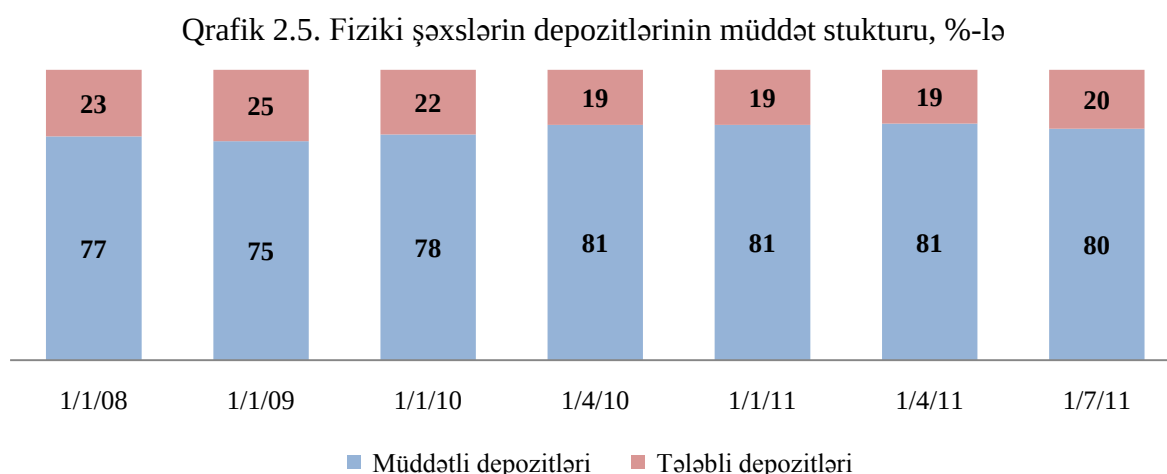
Depozit bazasının mütləq artması ilə yanaşı onun keyfiyyətində də müsbət dəyişikliklər baş vermişdir. Belə ki, müddətli depozitlər tələbli depozitlərlə müqayisədə daha sürətlə artmışdır. İlin 6 ayı ərzində carı hesablara yerləşdirilmiş

depozitlər 5,3% artdığı halda, müddətli depozitlər 11,5% artmışdır. Ümumi depozitlərdə müddətli depozitlərin payı 58% olmuşdur.

Mənbə: AMB

Əhəlinin müddətli əmanətlərinin (12,1%) artım tempinin tələb edilənədək əmanətlərinin (21,6%) artım tempindən az olmasına baxmayaraq, onların cəmi əmanətlərdə payı 80% təşkil etmişdir.

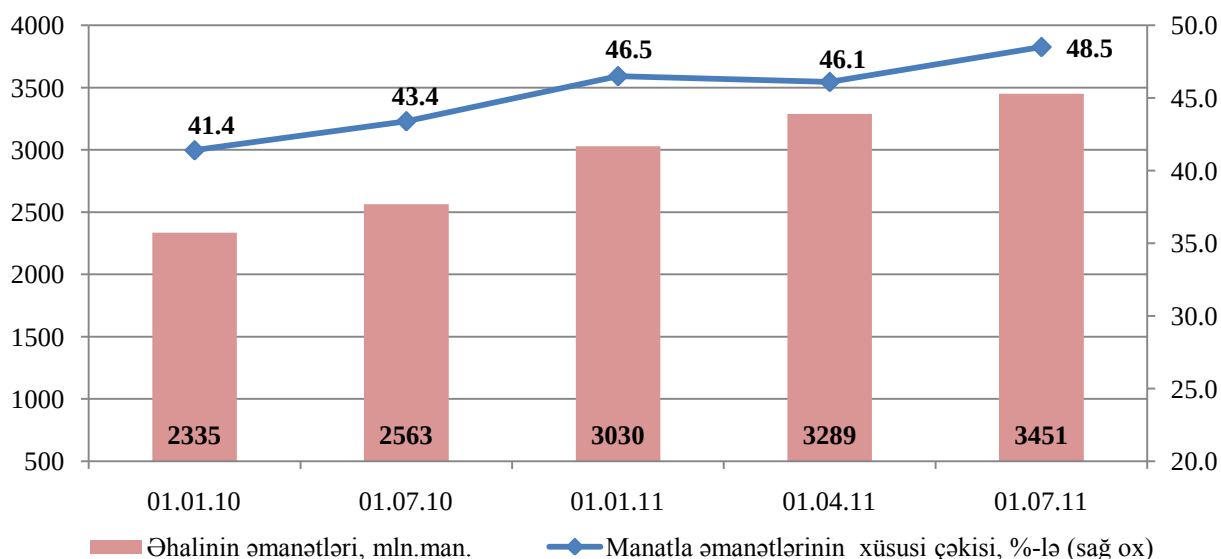
Mənbə: AMB

Əmanətlərin müddət və valyuta strukturunda müsbət meyllər müşahidə olunur. 2010-cu ilin 1 iyul tarixi ilə müqayisədə hesabat dövrünün sonuna 1 ildən artıq olan əmanətlərin ümumi əmanətlərdə payı 33,2%-dən 36,2%-dək yüksəlmişdir. İlin 6 ayı ərzində milli valyutada əmanətlərin həcmi 18,7% artmış və cəmi əmanətlərdə onların payı 48,5%-ə çatmışdır. (ötən ilin 1 iyul tarixinə - 43,4%).

Rezident fiziki şəxslərlə yanaşı qeyri-rezident fiziki şəxslər də Azərbaycanın bank sistemində maraq göstərməkdə davam etmişlər. Belə ki, qeyri-rezident fiziki

şəxslər tərəfindən Azərbaycan banklarına qoyulan əmanətlərin həcmi cari ilin 6 ayında 6.7 % artmışdır.

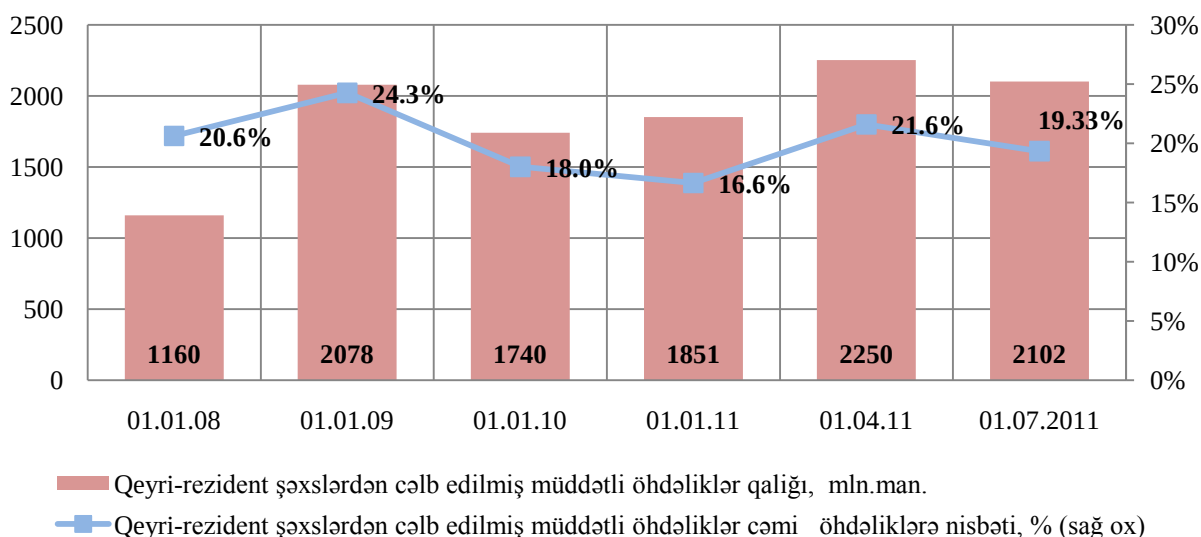
Qrafik 2.6. Manatla əmanətlərin cəmi əmanətlərdə xüsusi çəkisi

Mənbə: AMB

İlin əvvəli ilə müqayisədə Mərkəzi Bankdan cəlb olunmuş vəsaitlərin cəmi öhdəliklərdə payı 13,9%-dən 6,4%-dək enmişdir.

Qrafik 2.7. Qeyri-rezident şəxslərdən (fiziki şəxslərin əmanətləri istisna olmaqla) cəlb edilmiş müddətli öhdəliklər dinamikası

Mənbə: AMB

Cari ilin yanvar-iyun ayları ərzində qeyri-rezidentlərdən cəlb olunmuş vəsaitlər 13,5% artaraq 2,1 mlrd. manat səviyyəsinə çatmışdır. Bu vəsaitlərin ümumi öhdəliklərdə payı məqbul səviyyədə qorunmuş və dövrün sonuna 19,3% olmuşdur.

2.3. Bank sisteminin aktivləri

Hesabat dövründə banklar tərəfindən iqtisadi aktivliyə maliyyə dəstəyi davam etmiş, bank aktivlərinin strukturunda müsbət dəyişikliklər baş vermişdir.

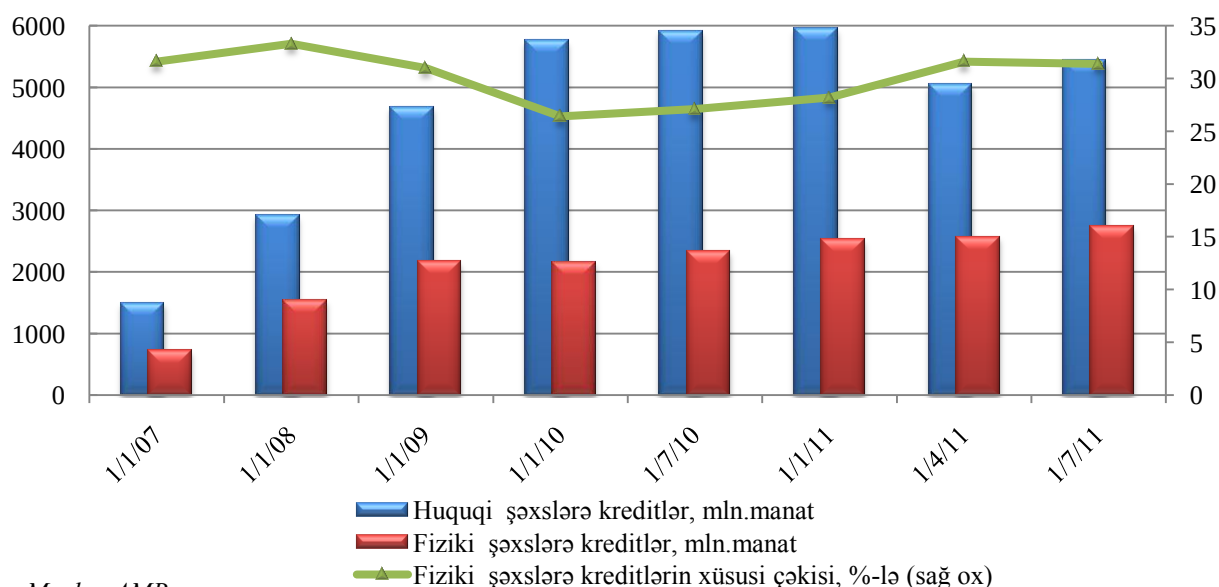
Əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi cari ilin I yarımilliyində də bank aktivlərinin dəyişimi əsasən kredit qoyuluşlarının dinamikasından təsirlənmişdir. Kredit qoyuluşları hesabat dövründə iqtisadiyyatın əksər sahələri üzrə artmışdır.

Ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlər ilin əvvəlindən 8,5% artmış və iyun ayın sonuna 2,7 mlrd. manata çatmışdır. Dövrün sonuna bankların kredit portfelində fiziki şəxslərə verilmiş kreditlərin payı 31,4% təşkil etmişdir.

Milli valyutada olan kreditlərin ümumi portfeldə xüsusi çəkisi hesabat dövründə sabit qalaraq 1 iyul 2011-ci il tarixinə 62% təşkil etmişdir.

Uzunmüddətli kreditlərin kredit portfelində xüsusi çəkisi ilin əvvəlindən 5,1% azalaraq hesabat dövrünün sonuna 67,9% olmaqla 5,9 mlrd. manat təşkil etmişdir. Qısamüddətli kreditlər isə yarım il ərzində 15,6% artmış və dövrün sonuna 2,8 mlrd manat təşkil etmişdir.

Qrafik 2.8. Subyektlər üzrə kredit portfelinin strukturunun dinamikası

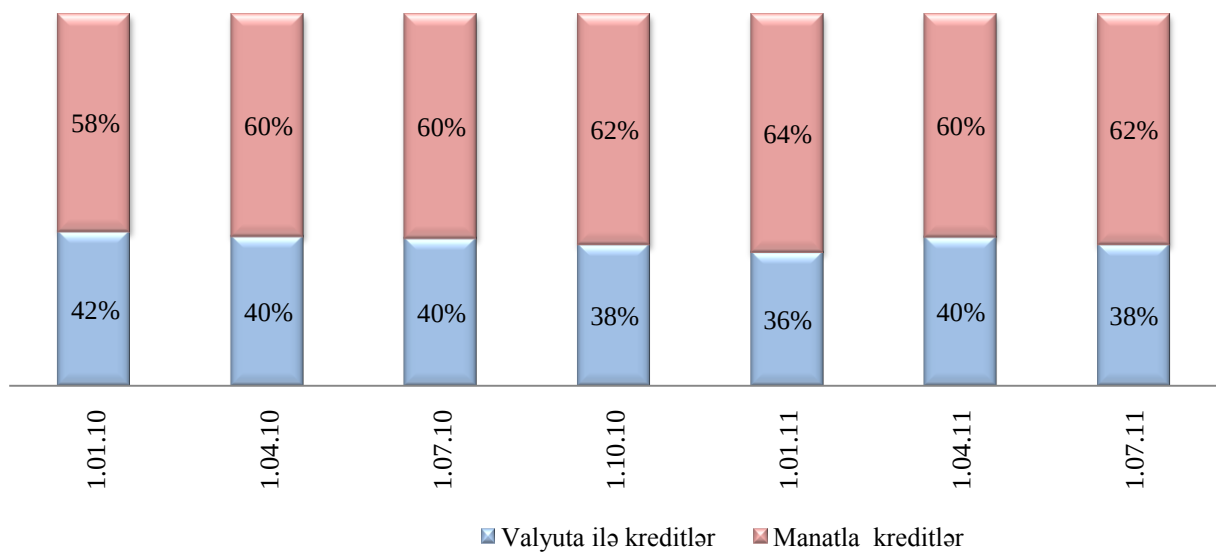

Mənbə: AMB

Hesabat dövrünün sonuna əsas kredit istehlakçıları olan ticarət və xidmət sektoru cəmi portfelin 28%-nə, ev təsərrüfatlarına verilən kreditlər isə 31,4%-nə malik olmuşlar (1 iyul 2010-cu il tarixinə müvafiq olaraq 23,2% və 27,1%). Hər iki

sektora kredit qoyuluşlarının artımı digər sektorlara nisbətən daha çox (ticarət və xidmət sektoruna kredit qoyuluşlarının artımı keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 21,6%, o cümlədən cari ilin əvvəli ilə müqayisədə 11,1%, ev təsərrüfatlarına müvafiq olaraq 17,1% və 8,5%, inşaat və əmlak sektoruna 15,4% və 5,5%, nəqliyyat və rabitə sektoruna isə 3,1% və 2,2%) olmuşdur. Energetika, kimya və təbii ehtiyatlar sektoruna verilən kreditlərin həcmi hesabat dövrünün sonuna ümumi portfelin 3,5%-i təşkil etmişdir.

Qrafik 2.9. Kredit portfelinin valyuta strukturu

Mənbə: AMB

Əhalinin aktiv olaraq kreditləşməsi cari ilin yanvar-iyun ayları ərzində də davam etmişdir. Belə ki, keçən illə müqayisədə istehlak kreditləri və plastik kartlar (müvafiq olaraq 332,2 və 24,5 mln.manat) hesabına fiziki şəxslərə verilən (bütün kredit təşkilatları tərəfindən) kreditlərin həcmində əhəmiyyətli artım müşahidə edilmişdir. Fiziki şəxslərə verilən ipoteka kreditləri də artmışdır (ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə ipoteka kreditləri 16,6 % artaraq 1 may 2011 ci il tarixinə 378,8 mln. manat təşkil etmişdir).

Cədvəl 2.1. Bankların kredit portfelinin sahələr üzrə struktur və dinamikası

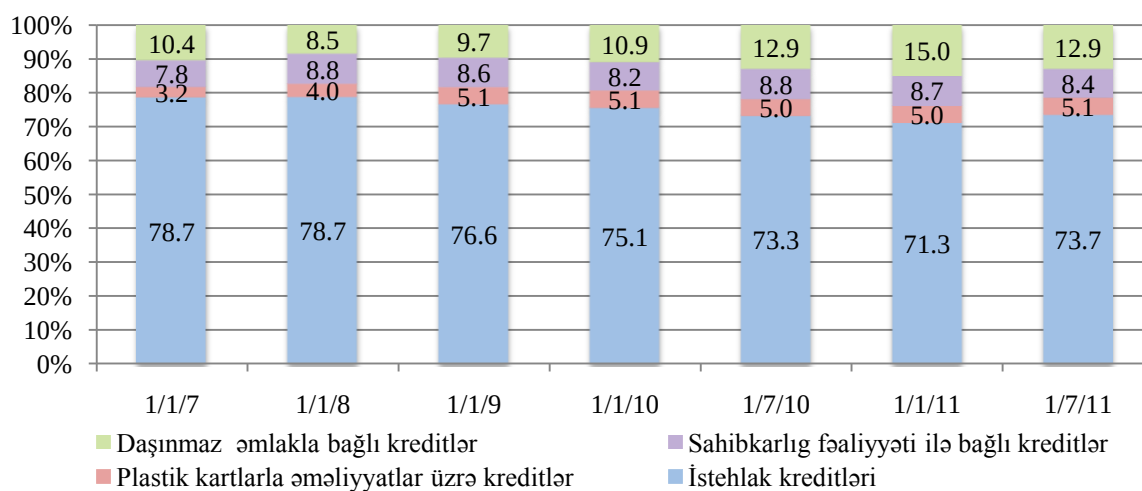
	01.07.10		01.01.11		01.07.11		illik artım (+), azalma(-)		o cümlədən yanvar - iyun 2011	
	mln. man.	payı , %	mln. man.	payı, %	mln. man.	payı, %	mln. man.	%	mln. man.	%
Ticarət və xidmət	2012.1	23.2	2201	24.5	2445.9	28	433.8	21.6	244.9	11.1
Ev təsərrüfatlarına	2344.3	27.1	2531.3	28.2	2745.3	31.4	401	17.1	214	8.5
<i>o cümlədən,</i>										
Plastik kartlarla əməliyyatlar üzrə kreditlər	124.9	1.4	135.9	1.5	149.4	1.7	24.5	19.6	13.5	9.9
Energetika, kimiya və təbii ehtiyatlar	1394.8	16.1	984.0	11	304.5	3.5	-1090.3	- 78.2	- 679.5	-69.1
Kənd təsərrüfatı və emal	402.3	4.6	435.4	4.9	427.2	4.9	24.9	6.2	-8.2	-1.9
İnşaat və əmlak	604.1	7	660.6	7.4	697	8	92.9	15.4	36.4	5.5
Sənaye və istehsal	604.4	7	682.3	7.6	530.9	6.1	-73.5	- 12.1	- 151.4	-22.2
Nəqliyyat və rabitə	450.2	5.2	454.4	5.1	464.3	5.3	14.1	3.1	9.9	2.2

Mənbə: AMB

Ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlərin məqsədlər üzrə strukturu il ərzində demək olar ki, sabit qalmışdır. 1 iyul 2011-ci il tarixinə verilmiş kreditlərin 73,7 %-i istehlak kreditlərinin payına düşmüşdür. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərə verilmiş kreditlər isə il ərzində ev təsərrüfatlarına verilmiş kreditlərin 8-9 % arasında dəyişmişdir.

Eyni zamanda plastik kartlar vasitəsi ilə verilən kreditlərin həcmi 19.6% artaraq 1 iyul 2011-ci il tarixinə 149,4 mln. manat təşkil etmişdir (1 iyul 2010-cu il tarixinə 124,9 mln. manat).

Qrafik 2.10. Fiziki şəxslərə kreditlərin məqsəd üzrə strukturu, %

Mənbə: AMB

Fiziki şəxslərə kredit portfelinin 69,8%-ni (2.1 mlrd.manat) uzunmüddətli kreditlər təşkil etmişdir.

Ölkədə regionların aktiv kreditləşdirilməsi davam edir. Regionlara kredit qoyuluşları cari ilin yanvar-iyun aylarında 6% artmışdır. Regionlarda kredit yatırımları milli valyutada üstünlük təşkil edir və 1 iyul 2011-ci il tarixinə regionlar üzrə kredit qoyuluşlarında bu kreditlərin xüsusi çəkisi 72,5 % olmuşdur. Regionlarda yerləşdirilmiş kreditlərin böyük hissəsini (63,8%) uzunmüddətli kreditlər təşkil edir.

Cədvəl 2.2. Regionlar üzrə kreditlər və əmanətlər, mln. manat

Tarix	Kredit qoyuluşu			Əmanətlər		
	Cəmi	Manatla	Xarici valyutada	Cəmi	Manatla	Xarici valyutada
01.07.2010	1326,2	897,6	428,6	212,5	154,0	58,5
01.01.2011	1262,9	879,6	383,3	223,4	154,3	69,1
01.07.2011	1339,2	971,0	368,2	291,6	218,3	73,3

Mənbə: AMB

Ümumilikdə, banklar arasında aparılmış sorğular kreditlərə tələbin yüksəldiyini göstərir. Belə ki, II rübdə kreditlərə tələbin xalis artımını qeyd edən respondentlərin xüsusi çəkisi əvvəlki rüblərdə olduğundan daha yüksəkdir. Qarşıdakı rübdə də kreditə tələbin yüksək qalacağı gözlənilir.

1 iyul 2011-ci il tarixinə bankların qiymətli kağızlara investisiyaları 1,1 mlrd.manat olmuşdur. Qiymətli kağızların xüsusi çəkisi orta illik aktivlərin 8,4%-ni təşkil etmişdir. Ötən il bu göstəricilər müvafiq olaraq 0,8 mlrd. manat və 6,8% səviyyəsində olmuşdur.

Qiymətli kağız portfelinin strukturunda dəyişikliklər müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 1 iyul 2010-cu il tarixinə qiymətli kağızlarda Dövlət Qiymətli Kağızlarının payı 23% (192,1 mln. manat) olmuşdursa, 2011-cu ilin 1 iyul tarixinə bu göstərici 31% (353,2 mln.manat) təşkil etmişdir. Bu da Dövlət Qiymətli Kağızlar üzrə gəlirliliyin artması ilə izah olunur. Bankların korporativ qiymətli kağızlarına vəsait qoyuluşları keçən illə müqayisədə 25,7% artmış və cari ilin I yarımilliyinin sonuna 782,6 mln. manat təşkil etmişdir. Mütləq mənada korporativ qiymətli kağızlar artsa da qiymətli kağızlar portfelinə onların xüsusi çəkisi keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 5,9% azalaraq portfelin 68,7%-ni təşkil etmişdir.

2.2. Bank sektorunun kapitalı

Hesabat dövründə bankların kapital bazasının möhkəmlənməsi meyli davam etmiş, bank sisteminin kapital adekvatlığı göstəriciləri məqbul səviyyədə olmuşdur.

Cari ilin I yarımilliyində bank sisteminin məcmu kapitalının həcmi 4,5% (85,6 mln. manat) artaraq 1,98 mlrd. manat təşkil etmişdir. Son bir il ərzində isə artım 10,2% olmuşdur.

Hesabat dövrü ərzində I dərəcəli kapital 10,1% artaraq 1,67 mlrd. manat olmuşdur (illik artım - 11,5%). I dərəcəli kapitalın artmasının əsas səbəbi müvafiq vergi güzəştlərin tətbiqi nəticəsində əvvəlki illərin mənfəətinin kapitalla yönəlməsi olmuşdur. Bu göstərici minimal limiti üstəliyərk 2011- ci ilin II rübünün əvvəlinə 11,5%, 1 iyul tarixə isə 11,1% səviyyəsində olmuşdur.

Haşiyə 4. Leverec əmsalı

2009-cu ildə Bazel Komitesi tərəfindən kapital adekvatlığı əmsallarına əlavə olaraq leverec göstəricisinin tətbiqini tövsiyə etmişdir. Leverec göstəricisinin tətbiqinin məqsədi kapital səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, bank sistemində aktivlərin və kapitalın artım templərinin balanslaşdırılması, bank sisteminin izafi borclanmanın məhdudlaşdırılması, bank sisteminin sabitliyinin təmin edilməsi, bank aktivlərinin sağlam artımını təşviq edilməsidir. Bazel komitəsinin tövsiyələrini nəzərə alaraq Azərbaycan Mərkəzi Bankı da cari ildən leverec əmsalının tətbiqinə qərar vermişdir və göstərici üzrə minimal norma 8% həddində müəyyən edilmişdir. Mərkəzin Bankın “Bank kapitalının və onun adekvatlığının hesablanması qaydaları”-na uyğun olaraq leverec əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır:

$$\text{Leverec əmsalı} = \frac{\text{I dərəcəli kapital}}{\text{Balans aktivləri} + \text{balansdankənar öhdəliklər}} * 100\%$$

Mənbə: AMB-nin “Bank kapitalının və onun adekvatlığının hesablanması qaydaları” və Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, BIS, revision June 2011

Kapitalın dayanıqlığı əsasən nizamnamə kapital hesabına təmin olunmuşdur. Cari ilin yanvar-iyun ayları ərzində səhmdarların vəsaitləri 6,6% yüksələrək 1,45 mlrd. manata çatmışdır. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə nizamnamə kapitalı 12% (157,5 mln.manat) artmışdır. Nizamnamə kapitalının məcmu kapitalda xüsusi çəkisi ilin əvvəli ilə müqayisədə hesabat dövrünün sonuna 71,7%-dən 73,1%-dək yüksəlmişdir.

Cədvəl 2.3. Bank sektorunun məcmu kapitalının strukturu və dinamikası, mln. manat

	1/1/2009	1/1/2010	1/1/2011	1/7/2011
I dərəcəli kapital	1091,8	1 285,5	1520,5	1673,8
<i>İlin əvvəlinə nisbətən dəyişmə, %-lə</i>	44,6	17,7	18,3	10,1
Nizamnamə kapitalı	949,7	1144,6	1359,4	1448,9
Səhmlərin emissiyasından əlavə vəsait	32,3	20,7	20,7	20,7
Bölüşdürülməmiş xalis mənfəət	125,2	138,8	169,2	233,7
II dərəcəli kapital	449,0	531,0	440,1	383,9
Cari ilin mənfəəti	192,1	269,6	165,8	79,8
Ümumi ehtiyatlar	93,9	122,8	139,8	151,4
Kapitalın digər vəsaitləri	169,7	138,6	134,4	152,8
Məcmu kapitaldan tutulmalar	48,6	57,0	63,4	75,1
Tutulmalardan sonra məcmu kapital	1491,7	1 758,9	1897,1	1982,7
<i>İlin əvvəlinə nisbətən dəyişmə, %-lə</i>	47,7	17,9	7,9	4,5
<i>Mənbə: AMB</i>				

Hesabat dövründə bankların kapitalizasiyasına 2011-ci ilin fevral ayından leverec əmsalının tətbiqi də təsir göstərmişdir. Leverec əmsalı üzrə minimal norma 8% həddində müəyyən edilmişdir. Bu göstərici minimal limiti üstəliyərk 2011-ci ilin II rübünün əvvəlinə 11,5%, 1 iyul tarixə isə 11,1% səviyyəsində olmuşdur. Leverec əmsalı bankları vadar edir ki, onlar aktivlərinin artımına adekvat şəkildə kapitallaşsınlar.

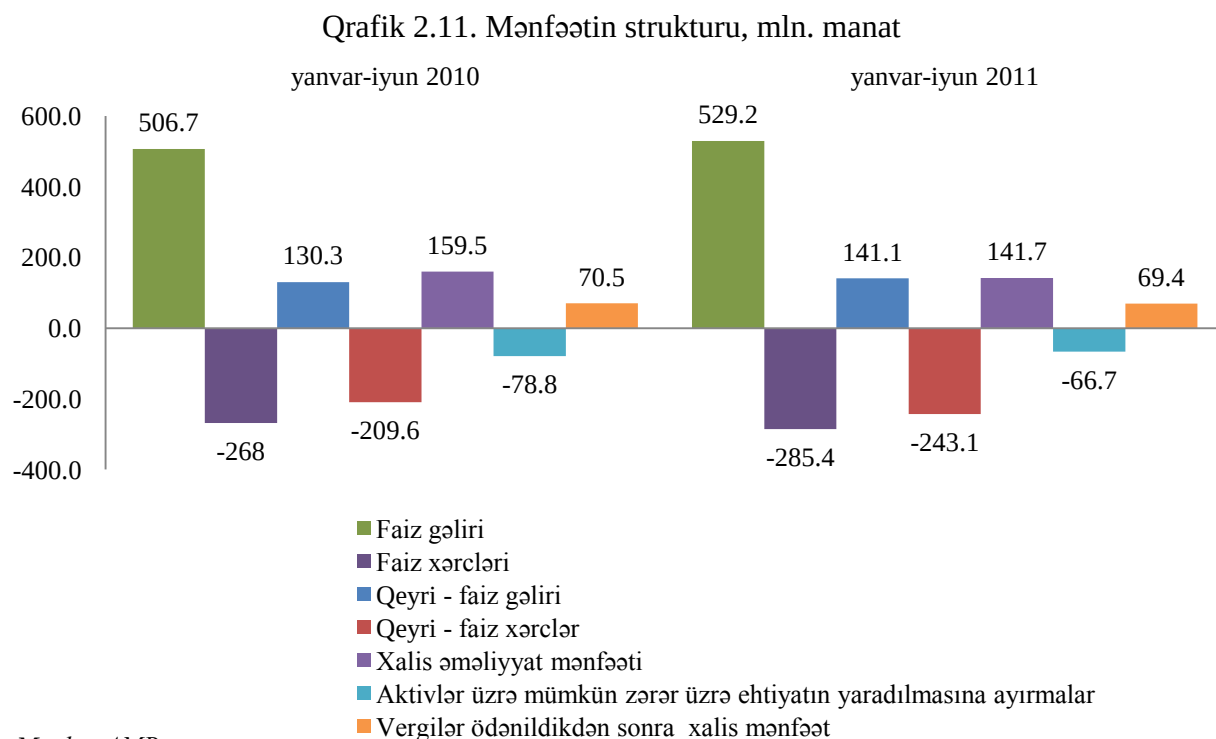
Məcmu kapital (12%) və I dərəcəli kapitalın (6%) adekvatlıq göstəriciləri Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi minimal normaları üstələmişdir. 2011-ci ilin 1 iyul tarixinə adekvatlıq göstəriciləri müvafiq olaraq 16,8% və 13,7% olmuşdur.

2.3. Bank sektorunun fəaliyyətinin maliyyə nəticələri

Hesabat dövrü ərzində bank sektorunun maliyyə nəticələri ümumilikdə müsbət olmuşdur.

Bank sektorunun 6 aylıq mənfəəti mütləq məbləğlə ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə bir qədər azalmış (-7%) və banklar 75.1 mln. manat mənfəət əldə etmişlər. Vergi ödənildikdən sonra isə xalis mənfəət 69.4 mln. manat təşkil etmiş və ötən ildəki səviyyəyə nisbətən 1.6% azalmışdır. Azərbaycan Beynəlxalq

Bankının mənfəət göstəriciləri nəzərə alınmadan vergi ödənildikdən sonra xalis mənfəət 53,7% artmışdır. Zərərlə işləyən bankların sayı 11 olmuşdur (2010-cu ilin 1 iyul tarixə - 17 bank).

Mənbə: AMB

Kreditlərin cəmi aktivlərdə payının cüzi azalmasına baxmayaraq bankların müştərilərə verilmiş kreditlər üzrə faiz gəlirləri keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 8.9% artmış (cəmi 486.7 mln. manat faiz gəliri), faiz gəlirlərinin orta aktivlərə nisbəti isə il ərzində sabit qalmışdır (7.5%).

Digər faiz gəliri gətirən əməliyyatlardan (banklararası tələblər, qiymətli kağızlar və maliyyə lizinqi) əldə edilən gəlir 29% azalmış və orta aktivlərə nisbətə 0.6% təşkil etmişdir. Qiymətli kağızlar üzrə gəlirliliyin azalması (il ərzində 8.1%-dən 3.9%-ə azalma) müşahidə olunur ki, bu da onların tərkibində dövlət qiymətli kağızlarının payının artması ilə əlaqədardır.

Cari ilin I yarımilliyi bankların qeyri-faiz gəlirləri 2010-cu ilin I yarımilliyi səviyyəsini 8,3% üstələmişdir (cəmi qeyri-faiz gəliri 141.1 mln. manat). Bu, müştərilərin hesablarının aparılması üzrə və digər xidmət növlərinə görə komissiya gəlirlərinin artması ilə izah olunur.

Bütövlükdə bankların ümumi gəlirləri (faiz və qeyri-faiz) 670.3 mln. manat təşkil etmiş və ötən ilin müvafiq dövründəki səviyyədə 5.2% (33.3 mln. manat) çox olmuşdur.

I yarımilliyn sonuna faiz xərcləri 2010-cu ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 6.5% artmış və 285.4 mln. manat təşkil etmişdir. Bu əsasən fiziki şəxslərin əmanətlərinin həcmnin artması ilə əlaqədardır. Faiz xərclərinin mütləq ifadədə artmasına baxmayaraq onların orta aktivlərə nisbəti keçən illə müqayisədə 4,5%-dən 4,4%-dək azalmışdır. Buna əsasən depozit üzrə faiz xərclərin artması təsir etmişdir.

Qeyri-faiz xərcləri isə keçən ilin I yarımilliyi ilə müqayisədə təxminən 16% artmış və 1 iyul 2011-ci il tarixinə 243.1 mln. manat təşkil etmişdir. Buna səbəb bank sistemində əmək haqqı, digər kompensasiya növləri və digər əməliyyat xərclərinin artmasıdır. Digər əməliyyat xərclərinin artımı orta aktivlərdə cəmi qeyri-faiz xərclərinin payının cüzi olaraq, 3.5%-dən 3.7%-dək artmasını şərtləndirmişdir.

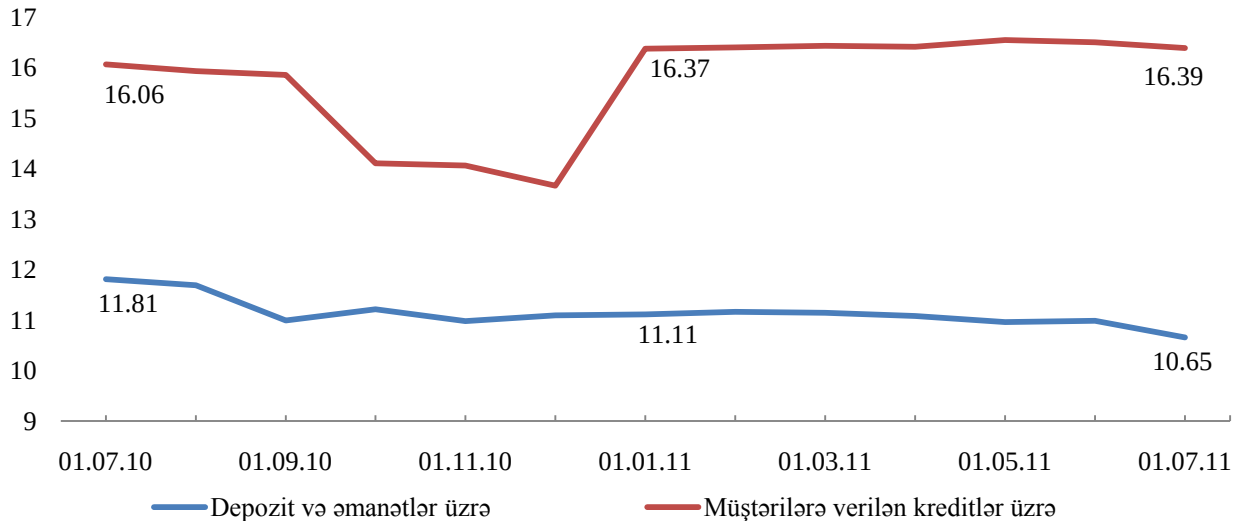
2010-cu ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə bankların ümumi xərcləri (faiz və qeyri-faiz) 10.7% (və ya 51 mln. manat) artaraq 528.5 mln. manat olmuşdur. Cari ilin yanvar-iyun aylarında bankların əməliyyat mənfəəti 141.7 mln. manat təşkil etmişdir (keçən ilin müvafiq dövründə 159.5 mln. manat). Bank aktivlərinin gəlirliliyi (ROA) 1.1%, kapitalın gəlirliliyi (ROE) isə 7.9% təşkil etmişdir.

Yarım il ərzində ehtiyatların yaradılmasına ayırmalar 66,7 mln. manat olmuş və orta aktivlərə nisbəti 1% təşkil etmişdir. Aktivlər üzrə xüsusi ehtiyatların yaradılmasına ayırmaların səviyyəsinin azalması bankların kredit risklərinin azalması və öncədən yaradılmış ehtiyatların həcmnin yüksək olması ilə izah edilir.

2.4. Banklarda faiz dərəcələri

Hesabat dövrü ərzində manatla və xarici valyuta ilə kreditlər və depozitlər üzrə orta çəkili nominal faiz dərəcələrində əhəmiyyətli dəyişiklik baş verməmişdir.

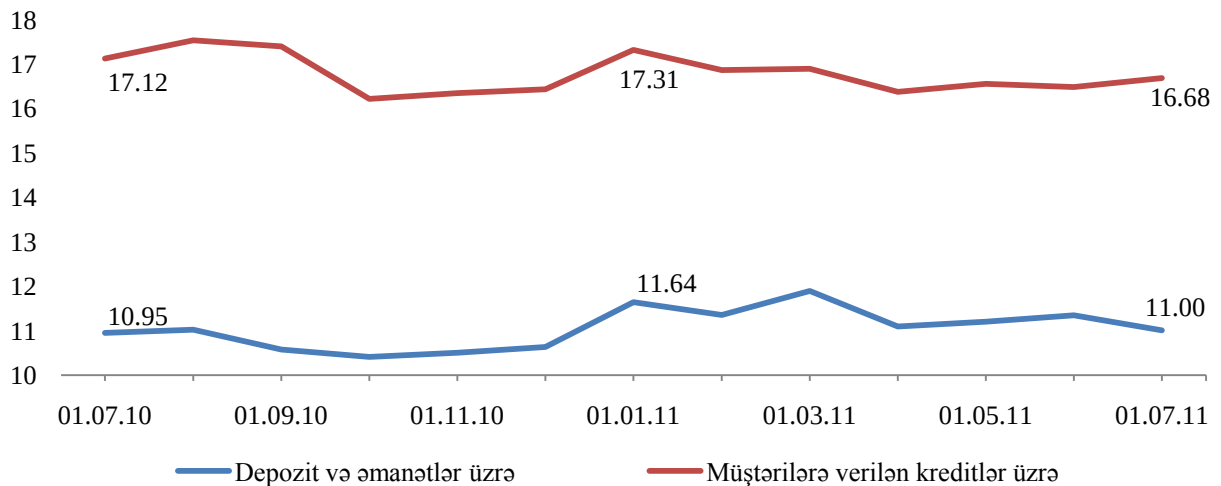
Qrafik 2.12. Manatla nominal orta faiz dərəcəsi, %-lə

Mənbə: AMB

Belə ki, orta faiz dərəcələri depozitlər üzrə 11%, kreditlər üzrə isə 16-17% səviyyəsində olmuşdur.

Qrafik 2.13. Xarici valyuta ilə nominal orta faiz dərəcəsi, %-lə

Mənbə: AMB

Real faiz dərəcələrində isə dövr ərzində azalma müşahidə edilmişdir. Belə ki, cari ilin iyun ayında manatla depozit və kredit üzrə real faiz dərəcələri ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə müvafiq olaraq 6,2%-dən 1,9%-ə və 11,5%-dən 7,6%-ə enmişdir.

Haşiyə 5. Maliyyə xidmətlərinin dəyəri

Bank xidmətlərinin maya dəyəri bankların gəlirliyini müəyyənləşdirərək həm bank sistemində rəqabət mühitini, həm də ölkədə maliyyə vasitəçiliyinin çeşidliyini əks etdirən göstərici hesab olunur. Bunu nəzərə alaraq Mərkəzi Bankın Tədqiqat və İnkişaf Mərkəzi tərəfindən Azərbaycanda və bir sıra ölkələrin banklarında təklif olunan xidmətlər müqayisəli şəkildə araşdırılmışdır.

Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, BVF-in statistik bazasına əsasən Azərbaycanda kredit faiz dərəcələri inkişaf etməkdə olan ölkələrlə təxminən eyni səviyyədədir.

Müqayisəli təhlil göstərir ki, bankdaxili köçürmələr, premium kateqoriyasından olan plastik kartlar və “kartdan karta” xidməti kimi məhsullar Azərbaycanda daha ucuz, cari hesabın açılması və banklararası köçürmələrin dəyəri tərəfdaş ölkələrlə eyni səviyyədədir.

Mənbə: AMB, Tədqiqatlar və inkişaf mərkəzi
Mənbə: BVF və Y.Mirkin (2010).

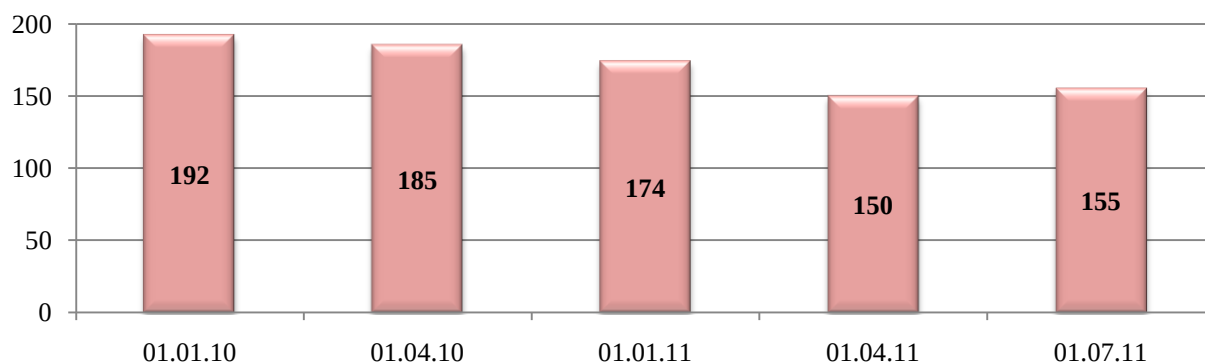

3. Bank sistemində risklər

2011-ci ilin I yarısında bank sistemində risklərin minimallaşdırılması və risklərinin idarə olunması çərçivəsinin post-krizis dövrünün tələblərinə uyğunlaşdırılması Mərkəzi Bankın maliyyə sabitliyi siyasətinin vacib prioritetlərindən biri olmuşdur. Likvidlik və kredit risklərinin tənzimlənməsi xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Hesabat dövründə kreditlərin daha sabit resurslar hesabına maliyyələşməsi müşahidə olunmuşdur. Kreditlərin cəmi depozitlərə nisbəti 174%-dən 155%-ə enmişdir.

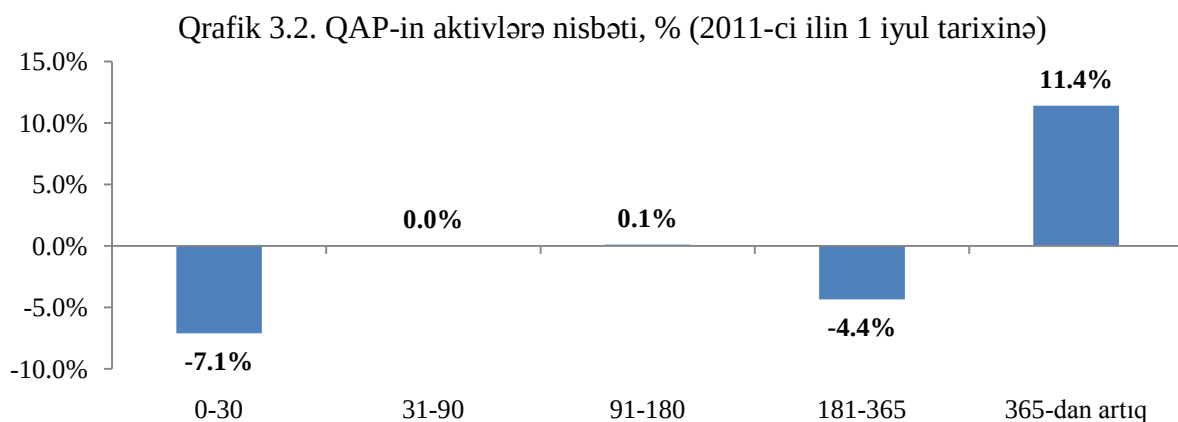
Qrafik 3.1. Kreditlərin depozitlərə nisbəti, %-lə

Mənbə: AMB

Banklar tərəfindən aktiv və passivlərin vaxt strukturunun optimallaşdırılması və müddət üzrə aktiv və passivlər arasında fərqi azaldılması

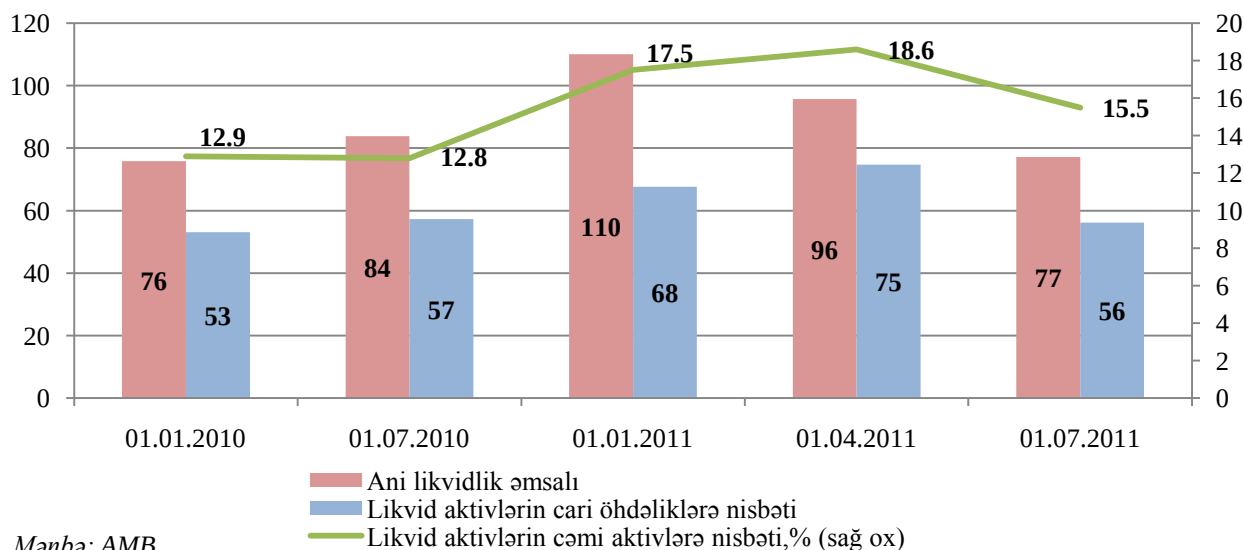
bank sistemində likvidlik riskinin azalmasına təsir göstərmişdir. Likvidliyin aktiv və öhdəliklər üzrə müddət təhlili (QAP təhlil) likvidliyin məqbul səviyyədə olmasını əks etdirir.

Mənbə: AMB

Dövr ərzində bank sisteminin likvidlik riskləri məqbul səviyyədə idarə edilmişdir. Likvid aktivlərin cəmi aktivlərə nisbəti 16-19% səviyyəsində sabit qalmış, cari öhdəlikləri isə 56-75% örtmüşdür. Ani likvidlik əmsalı² minimal həddən (30%) yüksək olmuşdur (77-110%).

Qrafik 3.3. Likvidlik göstəricilərin dinamikası, %-lə

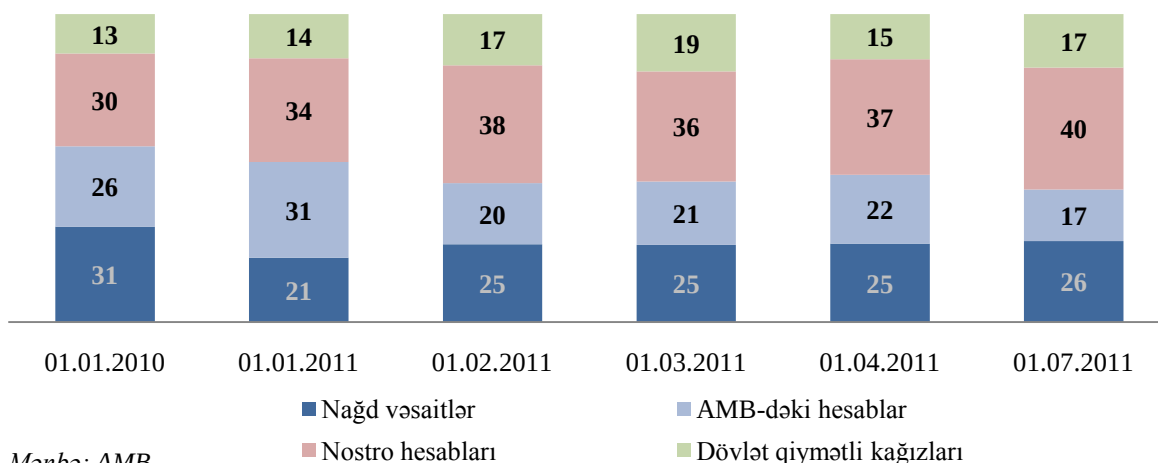
Mənbə: AMB

Hesabat dövrünün sonuna likvid aktivlərin strukturunda nağd vəsaitlər, nostro hesablar və dövlət qiymətli kağızların payı müvafiq olaraq 26%, 40% və

² Ani likvidlik əmsalının minimum 30% müəyyən edilməsi o deməkdir ki, hər bir bank yüksək likvidli aktivlərin orta gündəlik qiymətinin yüksək likvidli (cari) öhdəliklərin orta gündəlik məbləğinə olan nisbət əmsalını ən azı 30 faiz səviyyəsində saxlamalıdır.

17% olmuşdur. İlin əvvəlinə izafə likvidlik şəraitində bankların Mərkəzi Bankda hesabların xüsusi çəkisi 31% təşkil etdiyi halda, iyun ayının sonuna 17% olmuşdur.

Qrafik 3.4. Likvid aktivlərin strukturu, %-lə

Haşiyə 6. Likvidlik risklərin idarə edilməsi üzrə son global meyllər

Bank nəzarəti üzrə Bazel Komitəsi beynəlxalq miqyaslı bankların maliyyə sabitliyinə və stres şəraitində banklar tərəfindən likvidlik çatışmamazlığının aradan qaldırılması imkanlarına böyük diqqət yetirir. 2010-cu ilin dekabr ayında Bazel Komitəsi “*Bazel III: Likvidlik riskinin qiymətləndirilməsi, monitorinqi və standartlarına dair beynəlxalq cərhivə*” adlı sənəd nəşr etmişdir. Bu sənəd aşağıda qeyd olunan mühüm məsələləri əhatə edir:

- Beynəlxalq miqyaslı bank təşkilatları üçün likvidlik riskinə dair iki göstəricinin hesablanması;
 - Monitorinq dövründə nəzarət orqanları tərəfindən istifadə olunan likvidlik riskinin vahid alətlər toplusu təqdim olunur;
 - Monitorinqin həyata keçirilməsinə dair standart və alətlərin tətbiqi məsələləri öz əksini tapır.
- Bazel III cərhivəsində iki likvidlik göstəricisi:

Likvidliyin örtülmə əmsali

Bu göstəricinin əsas məqsədi bankların likvid aktivlərə tələblərinin təmin olunması üçün yüksək likvidli aktivlərin 30 gün müddətində lazımı səviyyədə saxlanmasıdır.

$$\frac{\text{Yüksək likvidli aktivlərin həcmi}}{\text{30 gün müddətində xalis pul vəsaitlərinin axını}} \geq 100\%$$

Sabit maliyyələşmə əmsali

Bankların orta və uzunmüddətli aktivlərinin maliyyələşdirilməsinin stimullaşdırılmasında istifadə olunur. Sabit maliyyələşmə əmsali elə işlənilib hazırlanmışdır ki, aktivlər daha çox sabit öhdəliklər hesabına görə maliyyələşdirilsin.

$$\frac{\text{Mövcud sabit maliyyələşmə mənbələri}}{\text{Zəruri olan sabit maliyyələşmənin həcmi}} > 100\%$$

2008-ci ilin sentyabr ayında Bazel Komitəsi tərəfindən “Likvidlik risklərin dayanıqlı idarə edilməsi və nəzarəti prinsipləri” sənədi hazırlanmışdır. Sənəddə banklarda bank nəzarətinə uyğun likvidlik risklərinin idarə edilməsinə dair əsas elementlər göstərilmişdir. Bu elementlər aşağıdakıları özündə əks etdirir:

- Müşahidə Şurası və İdarə Heyəti tərəfindən nəzarət;
- Siyasətlərin formalaşması və risklərə dair limitlərin müəyyən edilməsi;
- Likvidlik risklərinin idarə edilməsi alətlərindən istifadə edilməsi: pul axınlarının proqnozlaşdırılması, stress testlərin həyata keçirilməsi;
- Fövqəladə hallarda maliyyələşdirmə planlarının hazırlanması;
- Likvidlik qıtlığı hallarında yüksək likvidli aktivlərin adekvat səviyyədə saxlanması.

Likvidliyin örtülmə əmsalının minimum standart tələbləri kimi 2015-ci, sabit maliyyələşmə əmsalının isə 2018-ci illərin əvvəlindən tətbiqi nəzərdə tutulur. Bu göstəricilərinin monitoring dövrü müvafiq olaraq 2011-2014 və 2012-2017 illərə təsadüf edir.

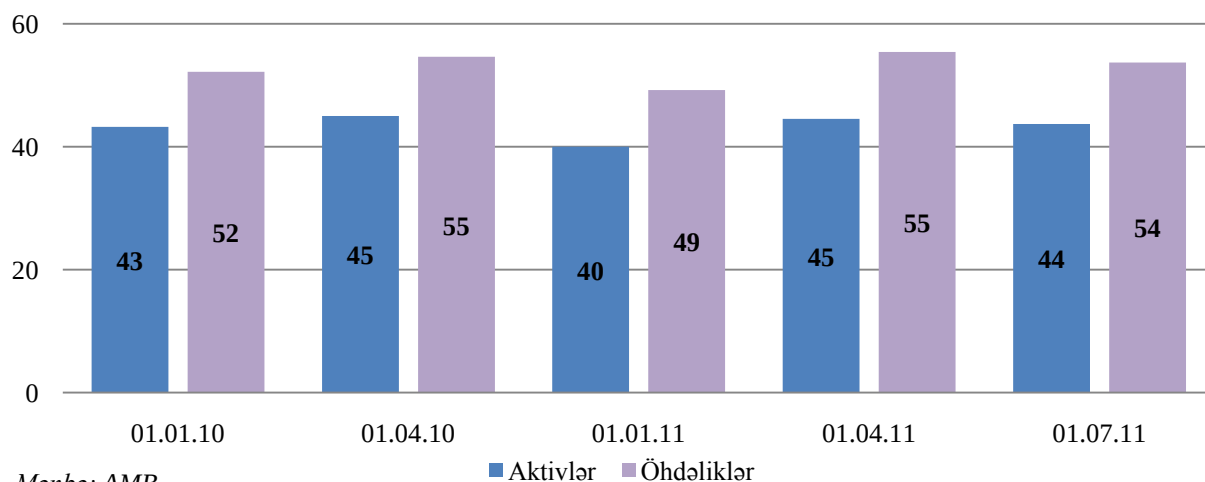
Mənbə:

1. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, Basel Committee on Banking Supervision, December 2010
2. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision, Basel Committee on Banking Supervision, September 2008

Məzənnə risklərinin təsirinin minimallaşdırılması məqsədi ilə aktiv və öhdəliklərin valyuta strukturu balanslaşdırılmışdır. Belə ki, 2011-ci ilin 1 iyul tarixinə xarici valyuta olan aktivlər 44%, öhdəliklər isə 54% təşkil etmişdir.

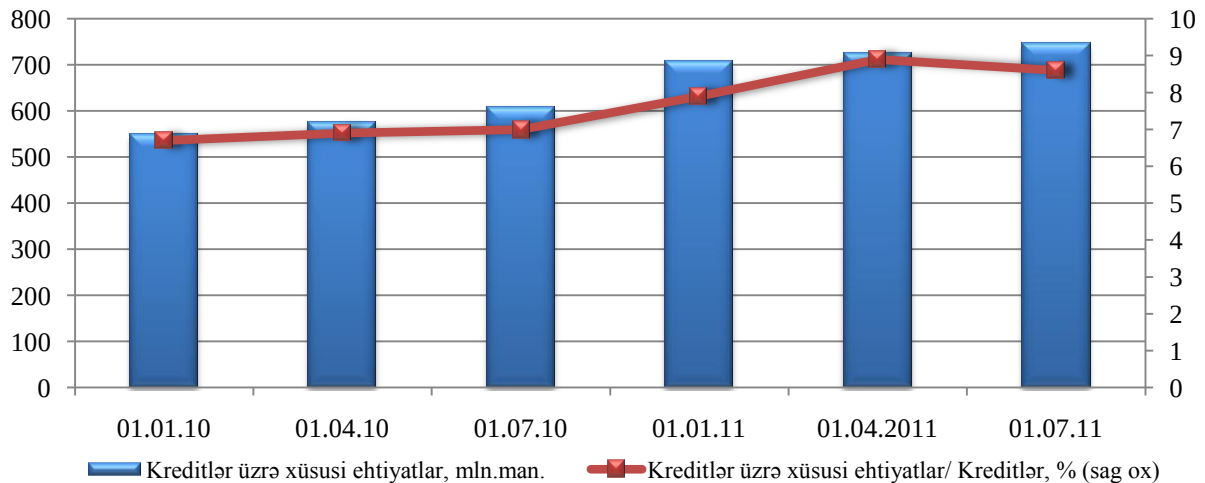
2011-ci ilin I yarımilliyində kredit portfelinin keyfiyyəti məqbul səviyyədə qalmış və 6.3%-i vaxtı keçmiş kreditlərdən, portfelin 8.5%-i qeyri-standart, o cümlədən 5.0%-i qeyri-işlək kreditlərdən ibarət olmuşdur.

Qrafik 3.5. Aktiv və öhdəliklərin xarici valyuta strukturu, %-lə

1 iyul 2011-ci il tarixinə kreditlər üzrə yaradılmış ehtiyatlar ilin əvvəli ilə müqayisədə 0.7 % artaraq portfelin 8,6%-ni təşkil etmişdir.

Qrafik 3.6. Kreditlərin ehtiyatlarla təmin olunması

Mənbə: AMB

Mərkəzi Bank tərəfindən Azərbaycan bank sisteminin mümkün, lakin müstəsna şoklara qarşı dayanıqlığı yoxlanılması məqsədi ilə stress testləşmə həyata keçirilir. Stress-testləşmə ilə makroiqtisadi vəziyyətin hansı istiqamətdə inkişaf edəcəyi barədə mülahizələr qurulmuş və makro-iqtisadi ssenari hazırlanmışdır. Aparılmış son stress-testləşdirmənin nəticələrinə əsasən bank sisteminin hətta ən kəskin makroiqtisadi şoklara dayanıqlı vəziyyətdə olduğunu, kredit risklərinin idarə olunan səviyyədə və kapital adekvatlığının normadan (12%) yüksək olduğunu göstərir.

Beynəlxalq təcrübədə bank sistemində itkilərin azaldılması üçün əməliyyat risklərinin minimallaşdırılması aktual məsələlərdən biridir.

Haşiyə 7. Əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə fundamental prinsiplər

Bank nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin “Əməliyyat risklərinin idarə edilməsi prinsipləri” adlı sənədi əməliyyat risklərinin effektiv idarə edilməsi üçün lazımı dizayn və prinsiplərdən bəhs edir. Bu sənəddə idarəetmə, risklərin idarə edilməsi mühiti və məlumatların açıqlanmasının rolu haqda 11 prinsipin ətrafı izahı verilmişdir.

- **Prinsip 1.** Risklərin idarə edilməsi mədəniyyəti formalaşdırılmalıdır.
- **Prinsip 2.** Əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə çərçivə yaradılmalı və ümumi risklərin idarə edilməsi sistemində inteqrasiyası təmin edilməlidir.

Bankın həcmi, mürəkkəbliyi və eləcə də risk profilindən asılı olaraq bu üç xətt üzrə fəaliyyət fərqli formalarda təşkil olunmalıdır.

I. İdarəetmə

Direktorlar Şurası (Board of Directors)

- **Prinsip 3.** Mövcud çərçivəni mütəmadi olaraq nəzərdən keçirməli və təkmilləşdirməlidir.
- **Prinsip 4.** Bankın öz üzərinə götürə biləcəyi riski ("risk iştahası") mütəmadi olaraq qiymətləndirməlidir.

İdarə Heyəti (Senior Management)

- **Prinsip 5.** Aydın, effektiv və sağlam idarəetmə strukturu hazırlayaraq Direktorlar Şurasının təsdiqinə təqdim etməlidir.

II. Risklərin idarə edilməsi mühiti

Müəyyənləşdirmə və qiymətləndirmə

- **Prinsip 6.** Bütün bank məhsulları, fəaliyyətləri, prosesləri və sistemləri üzrə potensial risklər müəyyənləşdirilməli və qiymətləndirilməlidir.
- **Prinsip 7.** Yeni məhsullar, fəaliyyətlər, proseslər və sistemlər üzrə əməliyyat risklərini qiymətləndirən təsdiq proseduru olmalıdır.

Monitorinq və hesabatlılıq

- **Prinsip 8.** Əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə mövcud vəziyyət mütəmadi olaraq qiymətləndirilməlidir.

Nəzarət və risklərin azaldılması

- **Prinsip 9.** Banklar lazımi daxili nəzarətə, risklərin azaldılması və transferi üzrə strategiyaya sahib olmalıdır.

Biznes elastikliyi və davamlılığı

- **Prinsip 10.** Banklar böhran zamanı davamlı fəaliyyəti təmin edən və itkiləri məhdudlaşdıran biznes elastikliyinə və iş planına sahib olmalıdır.

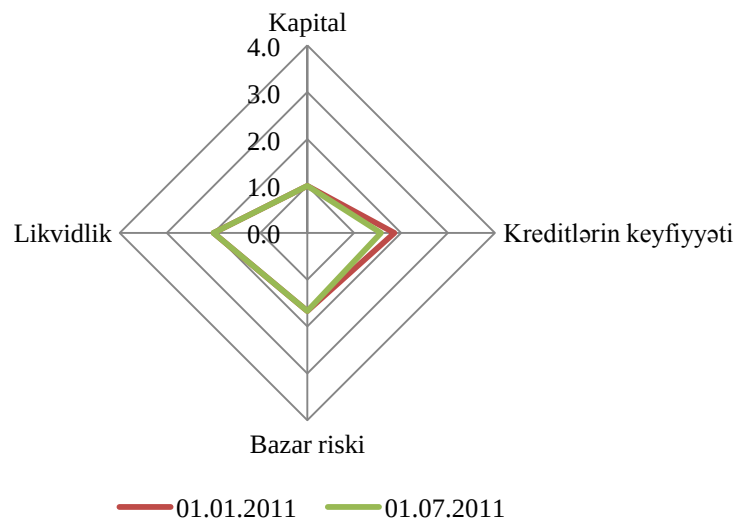
III. Məlumatların açıqlanması

- **Prinsip 11.** Bankların ictimaiyyətə açıqladığı informasiya səhmdarların əməliyyat risklərinin idarəetmə sistemini qiymətləndirməsinə imkan yaratmalıdır.

Mənbə: "Principles for the sound management of operational risk", Basel Committee on Banking Supervision, June 2011

Bütün bu qeyd olunanları nəzərə alaraq bank sisteminin riskləri "risk xəritəsində" təsvir olunmuşdur. Xəritəyə əsasən göstəricinin 1 qiyməti alması onun ən dayanaqlı, 4 qiyməti isə ən riskli vəziyyətini əks etdirir.

Qrafik 3.7. Bank sisteminin risk xəritəsi

Mənbə: AMB

Risk xəritəsinə görə kapital riski özünün ən dayanıqlı səviyyəsində qalmaqdadır. Kreditlərin keyfiyyətində də yaxşılaşma müşahidə olunur. Bununla yanaşı bazar və likvidlik riskləri də idarə olunan səviyyədədir.

4. Ödəniş sistemləri

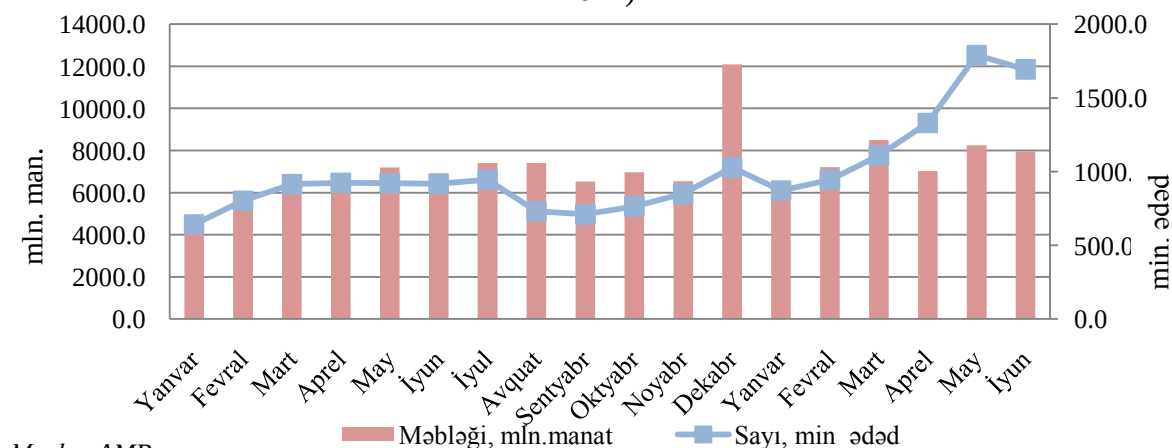
Hesabat dövründə ödəniş sistemlərinin sabit fəaliyyəti və təkmilləşdirilməsi təmin edilmişdir. Ölkədəki iqtisadi aktivliyə adekvat olaraq Milli Ödəniş Sistemində aparılan əməliyyatların həcmi və sayı artmışdır.

Cari ilin I yarısında Milli Ödəniş Sistemində ümumi həcmi 44,8 mlrd. manat olmaqla, 7.74 mln. ədəd əməliyyat aparılmışdır. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə əməliyyatların sayı 51,1% (2616 min ədəd), ümumi həcmi isə 18,3% (6932 mlrd. manat) artmışdır.

Hesabat dövründə ödənişlərin orta günlük sayı 58,6 min ədəd, ümumi həcmi isə 339,5 mln. manat təşkil etmişdir (ötən ildə müvafiq olaraq 38,8 min. ədəd və 287 mln. manat).

Nağdsız ödənişlərin 75,9%-i AZİPS sistemi vasitəsilə həyata keçirilmiş və onun ümumi həcmi 34,01 mlrd. manat olmuşdur (170 min. ədəd əməliyyat). Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə əməliyyatların ümumi həcmi 3,2% (1,10 mlrd. manat) azalmışdır. Hər bir ödəniş sənədinin məbləği orta hesabla 249,1 min manat təşkil etmişdir.

Qrafik 4.1. Milli Ödəniş Sistemində ödəniş əməliyyatlarının dinamikası (yanvar 2010-iyun 2011)

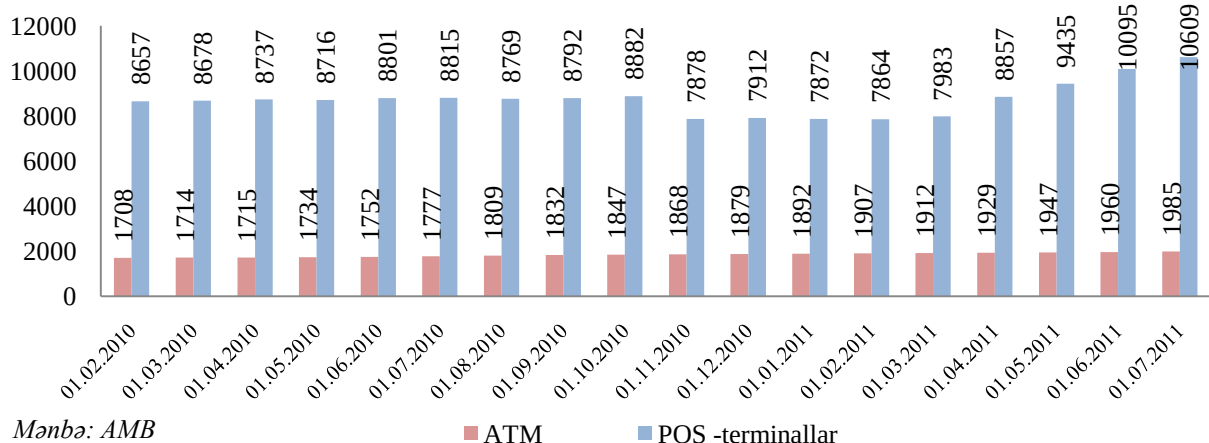
Mənbə: AMB

Məbləğ baxımından ödənişlərin 24.1%-i XÖHKS sistemi vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Say baxımından isə XÖHKS sisteminin payı 97,8% təşkil etmiş və I yarımillikdə 7,57 mln. ədəd ödəniş (ümumi həcmi 3171 mln. manat) olmuşdur. Bu da ötən ilin müvafiq səviyyəsini həcm etibarilə 14,1% (393 mln. manat) və say etibarilə 53% (2620 min ədəd) üstələmişdir. Hər bir ödənişin məbləği orta hesabla 437,1 manat təşkil etmişdir.

Kommersiya bankları plastik kartlarının xidmət edilməsinə dair infrastrukturun inkişaf etdirilməsini davam etmişlər. 2011-ci ilin iyun ayının sonuna bank plastik kartlarına ölkə ərazisində yerləşdirilmiş 1985 bankomatlarda və 10609 pos-terminallarda xidmət edilir.

Cari ilin I yarısında bankomatlar vasitəsilə 2,91 mlrd. manat həcmində 22,37 mln. əməliyyat aparılmışdır. POS-terminallar vasitəsilə aparılan əməliyyatların sayı 788 min ədəd, həcmi isə 182 mln. manat təşkil etmişdir.

Qrafik 4.2. Quraşdırılmış bankomatların və POS-terminalların sayı

Eyni zamanda, bank kartlarının sayı ilin əvvəlinə nəzərən 162 min ədəd artaraq 4,4 mln. ədədə çatmışdır ki, bu da hər min nəfərə (yetkinlik yaşına çatmış) orta hesabla 726 ödəniş kartı deməkdir. İnternet vasitəsilə bank xidmətlərindən istifadə də genişlənməkdədir. Belə ki, rüb ərzində internet-banking vasitəsilə 21,7 mln. manat məbləğində 14,6 min əməliyyat həyata keçirilmişdir.

İstifadə olunmuş qrafik, sxem və cədvəllər

Qrafiklər

Qrafik 1.1. Biznes İnam İndeksi.....	5
Qrafik 1.2. İqtisadi artım, %-lə.....	10
Qrafik 1.3. Makroiqtisadi göstəricilər (illik dəyişmə, %-lə).....	11
Qrafik 2.1. Bank sisteminin əsas göstəricilərinin dinamikası, mln. man.	13
Qrafik 2.2. Bankların struktur şəbəkələrinin sayı.....	14
Qrafik 2.3. Depozitlərin strukturu, mln. manat.	15
Qrafik 2.4. Əhalinin əmanətlərinin rüblük artım tempi, %-lə.....	16
Qrafik 2.5. Fiziki şəxslərin depozitlərinin müddət stukturu, %-lə.....	16
Qrafik 2.6. Manatla əmanətlərin cəmi əmanətlərdə xüsusi çəkisi.....	17
Qrafik 2.7. Qeyri-rezident şəxslərdən (fiziki şəxslərin əmanətləri istisna olmaqla) cəlb edilmiş müddətli öhdəliklər dinamikası	17
Qrafik 2.8. Subyektlər üzrə kredit portfelinin strukturunun dinamikası	18
Qrafik 2.9. Kredit portfelinin valyuta strukturu	19
Qrafik 2.10. Fiziki şəxslərə kreditlərin məqsəd üzrə strukturu, %.....	20
Qrafik 2.11. Mənfəətin strukturu, mln. manat.....	24
Qrafik 2.12. Manatla nominal orta faiz dərəcəsi, %-lə	26
Qrafik 2.13. Xarici valyuta ilə nominal orta faiz dərəcəsi, %-lə.....	26
Qrafik 3.1. Kreditlərin depozitlərə nisbəti, %-lə	27
Qrafik 3.2. QAP-in aktivlərə nisbəti, % (2011-ci ilin 1 iyul tarixinə)	28
Qrafik 3.3. Likvidlik göstəricilərin dinamikası, %-lə	28
Qrafik 3.4. Likvid aktivlərin strukturu, %-lə.....	29
Qrafik 3.5. Aktiv və öhdəliklərin xarici valyuta strukturu, %-lə	30
Qrafik 3.6. Kreditlərin ehtiyatlarla təmin olunması	31
Qrafik 3.7. Bank sisteminin risk xəritəsi	32
Qrafik 4.1. Milli Ödəniş Sistemində ödəniş əməliyyatlarının dinamikası (yanvar 2010-iyun 2011).....	33
Qrafik 4.2. Quraşdırılmış bankomatların və POS-terminalların sayı.....	34

Cədvəllər

Cədvəl 1.1. Mərkəzi Bankların əsas faiz dərəcələrinin monitorinqi	6
Cədvəl 2.1. Bankların kredit portfelinin sahələr üzrə struktur və dinamikası.....	20
Cədvəl 2.2. Regionlar üzrə kreditlər və əmanətlər, mln. manat.....	21
Cədvəl 2.3. Bank sektorunun məcmu kapitalının strukturu və dinamikası, mln. manat...23	

Sxemlər

Sxem 1.1. Ölkələr üzrə reytinglərin dinamikası.....	7
---	---

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı

The Central Bank of Azerbaijan Republic

Tel.: (+99412) 493 11 22

Faks/Fax: (+99412) 493 55 41

<http://www.cbar.az>

Ünvan: AZ1014, Bakı, R.Behbudov küçəsi, 32

Address: 32 Rashid Behbudov Street, Baku, AZ 1014